

Uluslararası Af Örgütü, herkesin içindeki insanlığı harekete geçiren ve hepimizin insan haklarından yararlanabilmesi için değişim kampanyaları yürüten 10 milyon kişilik bir harekettir. Vizyonumuz, iktidardakilerin sözlerini tuttuğu, uluslararası hukuka saygı duyduğu ve hesap verdiği bir dünyadır. Tüm hükümetlerden, siyasi ideolojilerden, ekonomik çıkarlardan ve dini inançlardan bağımsız ve asli gelir kaynağı üye aidatları ve bireysel bağışlar olan bir kurumuz. Dünyanın her yerindeki insanlarla dayanışma ve şefkat içinde hareket etmenin toplumlarımızı daha iyiye doğru değiştirebileceğine inanıyoruz.

© Amnesty International 2024

Aksinin ifade edildiği durumlar haricinde, bu belgenin içeriği Creative Commons (alıntı, gayriticari, türetilemez, uluslararası 4.0) tarafından lisanslıdır.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Daha fazla bilgi için sitemizdeki izinler sayfasını ziyaret edebilirsiniz: www.amnesty.org

Uluslararası Af Örgütü dışında bir telif hakkı sahibine atfedilen içerikler Creative Commons lisansına tabi değildir. İlk kez 2024 yılında Uluslararası Af Örgütü tarafından yayımlanmıştır. Peter Benenson House, 1 Easton Street, London WC1X 0DW

Kapak fotoğrafı: Avrupa genelinde protestoların gücünü gösteren farklı yürüyüş ve protesto görsellerinden oluşturulan kolaj
© Amnesty International

İndeks: EUR 01/8199/2024

Orijinal dili: İngilizce

amnesty.org

**ULUSLARARASI
AF ÖRGÜTÜ**

İÇİNDEKİLER

ÖZET	4
GİRİŞ VE METODOLOJİ	4
BARIŞÇIL TOPLANMA HAKKI: AŞIRI DENETİM, DÜŞMANLIK VE AYRIMCILIK	6
BİLDİRİM VE İZİN GEREKLİLİKLERİYLE İLGİLİ KAYGILAR VE ÖNCEDEN PLANLANMAMIŞ PROTESTOLARIN KORUNMASI	8
TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNİN DÜZENLEYİCİLERİNE GETİRİLEN GEREKSİZ VE AŞIRI YÜKLER	10
ZAMANI, YERİ VE İÇERİĞİNE DAYALI OLARAK PROTESTOLARA GETİRİLEN AŞIRI GENİŞ KISITLAMALAR	12
PROTESTOLARA YÖNELİK POLİS DENETİMİYLE İLGİLİ SORUNLAR	14
PROTESTOLAR SIRASINDA İŞLENEN İNSAN HAKLARI İHLALLERİNDE HESAP VEREBİLİRLİĞE İLİŞKİN SORUNLAR	18
DEVLETLERİN PROTESTOLARDA BARIŞÇIL SİVİL İTAATSİZLİK EYLEMLERİNE MÜDAHALELERİNE İLİŞKİN SORUNLAR	19
ÇOCUKLARIN BARIŞÇIL TOPLANMA HAKKINDAN YARARLANABİLMELERİNİN ÖNÜNDEKİ ZORLUKLAR VE ENGELLER	22
PROTESTOCULARIN VERİLERİNİN GÖZETİMİ, İZLENMESİ, TOPLANMASI, İNCELENMESİ VE SAKLANMASIYLA İLGİLİ SORUNLAR	23
BAŞLICA TAVSİYELER	25

ÖZET

GİRİŞ VE METODOLOJİ

Barışçıl protesto uzun yıllardır insan haklarını ve adaleti ilerletmenin bir aracı oldu. Bugün artık kanıksadığımız hak ve özgürlüklerin birçoğu, tamamen veya kısmen, insanların daha iyiye doğru değişim talep etmek ve çağrılarını duyurmak için sokaklara çıkmasıyla elde edildi. Artan eşitsizlikler, süregelen ayrımcılık, ırkçılık, silahlı çatışmalar ve iklim değişikliği sorunlarıyla boğuşan bir dünyada protestolar, insanların adalet ve insan hakları talepleri için her zamankinden daha önemli bir araçtır. Ancak Uluslararası Af Örgütü'nün raporu, Avrupa genelinde yetkililerin insanların barışçıl toplanma haklarını gözetmek, korumak ve kolaylaştırmak yerine protestolara katılan insanları nasıl kasten yaftaladığını, engellediğini, caydırdığını ve cezalandırdığını belgeliyor.

Uluslararası Af Örgütü, Almanya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Lüksemburg, Polonya, Portekiz, Sırbistan, Slovenya, Türkiye ve Yunanistan'dan oluşan 21 ülkede barışçıl toplanma hakkını düzenleyen yasal mevzuatı ve bağlı politikaları araştırdı. Devletler, taraf oldukları uluslararası sözleşmeler uyarınca barışçıl toplanma, ifade ve örgütlenme özgürlüğü haklarının yanı sıra ayrımcılık yasağı, gizlilik ve kişi güvenliği ile şiddetten muaf olma haklarını kapsayan fiziksel bütünlük haklarını gözetmek, korumak ve desteklemekle yükümlüdür. Bu haklar, insanların güvenli bir biçimde protesto etmesi için elzemdir. Buna karşın, Uluslararası Af Örgütü'nün araştırması, birçok devlet yetkilisinin acil kaygıları ele almak, engelleri kaldırmak ve adaletsizlikleri, suistimalleri ve ayrımcılığı gidermek üzere diyalogu teşvik etmek yerine barışçıl protestolara, protestoları düzenleyen ve bunlara katılan kişileri baskı altına alarak yanıt verdiğini gösteriyor. Baskıcı yasaların çıkarılması, külfetli usul gerekliliklerinin getirilmesi, keyfi ve ayrımcı kısıtlamalar uygulanması, ırkçı polis uygulamaları ve barışçıl protestoculara karşı gereksiz veya aşırı güç kullanımı; protestocuları gözaltına alma, yargılama ve hapsedmeyi de içeren keyfi müdahaleler ve müdahaleci gözetim teknolojisinin artan kullanımı buna dahildir.

Barışçıl toplanma hakkına yönelik bu tür saldırılar insanları, insan haklarını kullanmak konusunda gönülsüz ve ürkek kılmaktadır. Bunun sonucunda ortaya çıkan 'caydırıcı etki,' halihazırda protestolara katılım konusunda daha fazla engelle karşı karşıya kalan ve diğer unsurların yanı sıra ırk, etnisite, din ve/veya göç statüsü nedeniyle eşitsizlik, ötekileştirme, ırkçılık, ayrımcılık ve şiddete maruz bırakılan kişi ve grupları bilhassa ciddi şekilde etkilemektedir.

Uluslararası Af Örgütü'nün Avrupa'da barışçıl toplanma hakkının güncel durumu hakkındaki araştırması, kurumun 'Protesto Hakkını Korumak' başlıklı küresel kampanyasının bir parçasıdır ve devletlerin yeterli koruma sağlayarak ve ayrımcılık, devlet şiddeti, baskı ve gözetim olmadan insanların örgütlenme ve protestolara güvenli bir biçimde katılma haklarını gözetmeleri,

korumaları ve gereğini yerine getirmeleri için küresel çapta sarf edilen çabalara katkı sağlamaktadır.

Metodoloji

Araştırma, bölge genelinde protesto hakkına ilişkin korumaları belgelemek, özellikle, seçilen Avrupa ülkelerinde meydana gelen insan hakları ihlallerini ve protesto etkinliklerinin yaşam döngüsü boyunca ortaya çıkan yakın zamanlı eğilimleri veya sistemsel örüntüleri ve ihlalleri (ortaya çıkmaları öncesi, sırası ve sonrasında) tespit edip bunlara dikkat çekmek için başlatıldı. Araştırma, mevcut olduğu yerlerde, devletlerin barışçıl protestoları korumak ve kolaylaştırmak adına yürürlüğe koyduğu daha iyi politika ve uygulamaları saptamaya çalıştı.

Araştırma, devletlerin gözetmek, korumak ve gereğini yerine getirmek zorunda olduğu uluslararası insan hakları yükümlülüklerine odaklanan 143 soruluk bir anketi de içeren kapsamlı bir araştırma metodolojisiyle yürütüldü. Anket, devletlerin toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahaleleri ve ötekileştirilen ve ayrımcılığa maruz bırakılan gruplara yönelik polis uygulamaları ve ayrımcılık hakkındaki geçmiş çalışmalara ve çıkarılan derslere dayalı kesişimsel bir bakış açısıyla geliştirildi. Devletlerin ırkçı politika ve uygulamalarını ele alma zorunluluğu, Uluslararası Af Örgütü'nün çalışmalarının merkezinde yer almaktadır.

Bu rapor için seçilen 21 ülke, Uluslararası Af Örgütü'nün ülke ofislerinin kendi seçimleri ve bölge genelinde coğrafi denge değerlendirmelerinin yanı sıra, bu bölgesel projeyi gerçekleştirmeye yönelik iç kaynakların mevcut olması temelinde rapora dahil edildi. Araştırma, özellikle 2022-2023 yılları arasında yürürlükte olan ilgili yasa, politika ve uygulamalara ilişkin genel bir değerlendirmenin yanı sıra bu yasaların etkileri bakımından emsal niteliği taşıyan vaka örnekleri sunmak amacıyla Aralık 2022 ile Eylül 2023 tarihleri arasında yürütüldü.

Barışçıl toplanma hakkı ihlalleriyle ilgili devam eden kaygıları ortaya koyduğu için araştırma aralığı dışında meydana gelen bazı yasa ve politika gelişmeleri örneklerine de yer verildi. Örneğin rapor, Ekim 2023'ten bu yana bazı Avrupa devletlerinin, Filistinlilerle dayanışma ifade eden barışçıl protestolara önceden duyurulan yasaklar, belirli sloganların, bayrakların, kefiye ve diğer sembollerin yasaklanması, gereksiz veya aşırı güç kullanımı, barışçıl protestocuların dağıtılması ve keyfi olarak gözaltına alınması da dahil nasıl orantısız kısıtlamalar getirerek müdahale ettiğine dikkat çekmektedir.

Anketi baz alan araştırma, niteliksel yasa analizi ve masa başı araştırması ile Avrupa genelinde barışçıl toplanmalarla bağlantılı örüntü ve eğilimleri ölçmek için kullanılabilecek kısıtlamalar ve insan hakları ihlallerine dair veri toplamayı birleştirdi. Araştırma, sivil toplum aktörleri, avukatlar ve etkilenen gruplarla yapılan görüşme, mülakat ve istişarelerin yanı sıra, resmi tutumları netleştirmek ve kolluk kuvvetleri ve bakanlıklar tarafından protesto hakkıyla ilgili toplanan verilere erişim sağlamak için temel araştırma soruları etrafında yerel, bölgesel ve ulusal yetkililerle yazılı ve/veya yüz yüze iletişimle desteklendi. Kullanılan metodolojinin bireysel vakaları ayrıntılı bir şekilde belgelemeyi içermediği, ancak bir eğilimi, örüntüyü veya kaygıyı işaret ettiği veya gösterdiği durumlarda emsal niteliğindeki örneklerin dahil edildiği not düşülmelidir.

Araştırma, Avrupa'da barışçıl toplanma hakkının etkin kullanımıyla ilgili şu dokuz temel alana odaklandı: Barışçıl toplanma hakkını düzenleyen genel ulusal yasa ve politika çerçevesi; yetkililer tarafından protestocular hakkında dile getirilen yaftalayıcı ve olumsuz söylemler; belirli yasa ve uygulamaların belirli gruplar üzerindeki ayrımcı ve orantısız etkileri; bildirim veya izin gerekliliklerini de içeren protesto planlama süreçleri ve düzenleyicilerin tabi

olabileceği yükümlölükler; protestoların zamanı, yeri ve içeriğine getirilen kısıtlamalar; protestoların polis gücüyle denetlenmesi ve protestolar sırasında işlenen insan hakları ihlallerine ilişkin hesap verebilirliği sağlamaya yönelik mekanizma ve uygulamalar; devletin barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerine tepkileri; çocukların barışçıl toplanma haklarından yararlanmalarının önündeki özel zorluklar ve engeller; ve yetkililer tarafından protestolara katılan kişiler hakkında bilgi izleme, toplama, inceleme ve saklama dahil planlı ve kitlesel dijital gözetim araçlarının kullanımı.

Uluslararası Af Örgütü, bilgilerini, analizlerini, yaşadıkları deneyimleri, uzmanlık ve fikirlerini paylaşarak bu raporun bulgularına katkıda bulunan tüm kişi ve kurumlara şükranlarını sunar. Ayrıca, bilgi ve veri paylaşan ve araştırma sırasında araştırmacılarla iletişim kuran yetkililere de teşekkürlerini ifade eder. Uluslararası Af Örgütü aynı zamanda, araştırma ve analiz sonucunda ortaya çıkan bulguların, raporda ele alınan 21 ülkedeki hükümetlerin Avrupa'da barışçıl toplanma hakkını gözetme, koruma ve gereğini yerine getirme yükümlölüklerini ne ölçüde yerine getirdikleri hususunda kapsamlı bir değerlendirme sunmasını ummaktadır. Uluslararası Af Örgütü, ülkelerin ayrımcılık yapmaksızın herkesin barışçıl toplanma hakkını desteklemekte yetersiz kaldığı durumlarda belirli ihlalleri tespit edip vurgulayarak, 'Protesto Hakkını Korumak' başlıklı küresel kampanyamızla birlikte tavsiyelerinin eksiksiz uyum yönünde olumlu bir değişim yaratmaya yardımcı olmasını ummaktadır.

BARIŞÇIL TOPLANMA HAKKI: AŞIRI DENETİM, DÜŞMANLIK VE AYRIMCILIK

Barışçıl toplanma hakkını düzenleyen uluslararası ve bölgesel insan hakları standartları temel ilke olarak, '(barışçıl) toplanma hakkı lehine karinenin' altını çizer. Yerel mevzuat, politika ve uygulamalarda bu karine esas alınmalıdır. Bu husus, devletleri, toplantı ve gösteri yürüyüşlerini kolaylaştırmak ve diğer adımların yanı sıra katılımcıların ve düzenleyenlerin önündeki engelleri kaldırmak, her türde kısıtlamayı tam anlamıyla gerekçelendirmek ve (engelleme sırasında da dahil olmak üzere) müsamaha ve itidal göstermekle yükümlü kılar. Devletler hem (barışçıl toplanma hakkının kullanımına gereksiz müdahalelerden kaçınmak konusunda) negatif yükümlölüklere hem de (hem hakkını kullananları *korumak* hem de hakkın kullanımını, katılımcıların güvenli bir biçimde toplanması ve amaçlarına ulaşmasını mümkün kılacak şekilde *kolaylaştırmak* konusunda) pozitif yükümlölüklere sahiptir. Bu bakımdan, barışçıl toplanma hakkına getirilen tüm kısıtlamalar yasaya uygunluk, orantılılık ve gereklilik ilkelerine uymak zorundadır.

Devletler, etnisite, cinsiyet, ırk, din veya inanç, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, engellilik, yaş, siyasi veya diğer türde görüş, sosyo-ekonomik statü, uyruk veya diğer herhangi bir statüye dayalı ayrımcılık olmadan herkesin protesto hakkını kullanabilmesini yasalarla güvence altına almalı ve sağlamalıdır. Protestolara katılan herkes aynı engellerle karşılaşmamakta ve kesişimsel ayrımcılığın çeşitli türleri kadınlar, çocuklar, LGBTİ+'lar ve toplumsal cinsiyet normlarına uymayan kişiler, siyahlar, Araplar, Romanlar ve ırksallaştırılan diğer gruplar ve engelliler dahil bazı gruplar için protestolara katılmayı çok daha zor hale getirmektedir. Bu grupları bastırmak ve patriyarkanın ve heteronormativitenin egemen olduğu statükoyu sürdürmek için kesişimsel ırkçılık, cinsiyetçilik, şiddet, ötekileştirme, sosyal normlar ve hatta bazı durumlarda mevzuat türleriyle toplumlar tarafından hakları kısıtlandığı için bu gruplar protestolara ve daha genel anlamda sivil alana katılımı özel güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Barışçıl toplanma hakkı, 'barışçıl' olduğu sürece tüm toplanma türlerini kapsar. Bir toplanma, münferit şiddet veya bazı kişiler tarafından hukuka aykırı davranışlar söz konusu olduğunda bile 'barışçıl' olarak değerlendirilmelidir. Katılımcıların yaygın olarak ve ciddi oranda şiddete başvurmamasının aksine, katılımcılar arasından bir azınlık şiddete başvurduğunda yetkililer, toplanmayı topyekun kısıtlama veya dağıtma yoluna gitmeden, barışçıl olmayı sürdüren kişilerin haklarını kullanmaya devam edebilmesini sağlamalıdır.

Raporda incelenen 21 ülkenin tamamı barışçıl toplanma hakkını koruyan belli başlı temel insan hakları sözleşmelerini onaylamıştır. Ancak insanların bu hakkı kullanabilme imkanı bölge genelinde değişiklik göstermektedir. Bu durum kısmen, devletlerin yasalarında bu hakkı değişik biçimlerde tanımlamasından ve barışçıl toplanma hakkını koruyan uluslararası ve bölgesel hükümleri yerel hukukta eksiksiz olarak uygulamakta yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır. Bazı ülkelerde (örneğin **Portekiz**'de), toplanmalarla ilgili olarak uzun yıllardır yürürlükte olan ancak uluslararası insan hakları standartlarını yansıtacak şekilde değiştirilmemiş yasal hükümler bulunurken, diğerlerinde (**Belçika, Fransa, Yunanistan, İtalya, Almanya, Lüksemburg** (yasa teklifi), **İspanya** ve **Birleşik Krallık**) barışçıl toplanma hakkının kullanımı açısından çok daha baskıcı bir ortam yaratmak amacıyla görece daha yeni ve/veya daha yakın tarihli yasalar kullanılmakta, teklif edilmekte veya çıkarılmaktadır.

Bu araştırma,²¹ ülke genelinde devlet yetkililerinin kullandığı zararlı söylemlerin yaygın olduğunu, bu söylemlerde genellikle barışçıl protestocuların ve barışçıl protestolara katılan kişilerin amaç ve kimliklerinin yaftalandığını, protestocuların, diğer pek çok yaftalayıcı tabirin yanı sıra 'terörist', 'suçlu', 'yabancı ajan', 'anarşist' ve 'aşırılık yanlısı' gibi gösterilerek şeytanlaştırıldığını tespit etti. Bu tür zararlı açıklamalarla hedef alınan gruplar arasında, Filistin dayanışması, iklim adaleti, kadın hakları, LGBTİ+ aktivizmi ve hakları, göçmen, mülteci ve sığınmacıların haklarını savunan ve ırkçılığa ve azınlıklara yönelik ayrımcılığa karşı seferber olan gruplar yer alıyor. Bu zararlı söylemler bazı durumlarda barışçıl toplanma hakkına daha da fazla kısıtlama getirilmesini haklı göstermek için kullanılmaktadır (**İtalya, Almanya ve Birleşik Krallık**). Öte yandan, belirli katılımcı gruplarına yönelik bu tür saldırılar, insanların barışçıl toplanma hakkını kullanma konusunda birbirinden farklı engellerle karşılaştıkları gerçeğini daha da vahim hale getirmekte ve kesişimsel ayrımcılığın çeşitli biçimleri, raporda incelenen ülkelerde bazı gruplar için katılımı daha da zorlaştırmaktadır.

İncelenen 21 ülkenin tamamı, farklı düzeylerdeki yasalarında eşit muamele ve ayrımcılık yasağı ilkesine yer vermektedir. Fakat buna rağmen, uluslararası ve bölgesel mekanizmalar, parçalı mevzuat, belirli temellere (örneğin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği) dayalı koruma eksikliği ve kapsamlı koruyucu hükümlerin mevcut olmamasını içeren farklı yetersizlikleri vurgulamıştır. Ele alınan ülkelerin bazılarında, ayrımcılığı yasaklayan halihazırdaki yasal hükümler, siyahlar, Araplar ve ırksallaştırılan diğer gruplar (**Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Portekiz, İspanya ve Birleşik Krallık**), kadınlar (**Yunanistan, Polonya, Türkiye ve Birleşik Krallık**), LGBTİ+'lar (**Polonya, Sırbistan ve Türkiye**), çocuklar (**Birleşik Krallık, Polonya ve Fransa**), engelliler (**Fransa ve Birleşik Krallık**), seks işçileri (**Fransa, İrlanda ve İtalya**), Filistinlilerin haklarını destekleyen protestolara katılan kişiler (**Avusturya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, İsviçre ve Birleşik Krallık**), iklim adaleti protestocuları (**Belçika, Fransa, İtalya, Portekiz, Sırbistan, İspanya, İsviçre ve Birleşik Krallık**) dahil bazı grupların ve kişilerin hem barışçıl toplanma hakkı hem de diğer hak ve özgürlüklerle ilgili olarak uygulamada karşılaştığı muamele ile tam bir tezat oluşturmaktadır. Ayrıca, bazı ülkelerde (**Avusturya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Portekiz,**

Sırbistan ve Türkiye), belirli yasal hükümlerin (uygulama değişse de) ‘vatandaş olmayanlara’ ve çocuklara karşı toplantı düzenleme hakkı konusunda ayrımcılık yaptığı görülmektedir (belirli ayrıntılara protestolara katılan çocuklarla ilgili aşağıdaki bölümde yer verilmektedir).

BİLDİRİM VE İZİN GEREKLİLİKLERİYLE İLGİLİ KAYGILAR VE ÖNCEDEN PLANLANMAMIŞ PROTESTOLARIN KORUNMASI

Devlet yetkilileri tarafından genellikle kamusal protestoları düzenleyenlere getirilen ön gereklilikler, bildirim gerekliliği (birçok ülkede olduğu gibi, düzenleyicilerin basitçe yetkilileri bir etkinlik düzenlemeyi planladıkları konusunda bilgilendirmesi gerekir) veya izin gerekliliği (düzenleyicilerin bir etkinliği gerçekleştirebilmek ve hatta bazı durumlarda duyurabilmek için izin başvurusunda bulunması gerekir) şeklindedir. Bildirim ile izin arasındaki ayrım uygulamada bulanıklaşabilmektedir ve bir devletin bildirim gerekliliği olarak tanımladığı koşul gerçekte izin gerekliliğine daha çok benzeyebilir.

Bu tür usul gerekliliklerinin –hatta tek başına yetkililere planlı bir toplantıyı bildirme gerekliliğinin bile– barışçıl toplanma hakkına müdahale anlamına geldiği göz önüne alındığında, bu gereklilikler daima bir insan hakları çerçevesi dahilinde gerekçelendirilmelidir. İncelenen ülkelerdeki bildirim rejimleri genellikle zorunludur (düzenleyiciler ve bazı durumlarda katılımcılar bildirimde bulunmadıklarında idari ve/veya cezai yaptırımlarla karşılaşmaktadır). Alternatif bir yaklaşım ise -devletlerin barışçıl toplanma hakkına müdahale etmeme konusundaki negatif yükümlülüğüne ağırlık veren ve toplanmak isteyen kişilerin failliğini kabul eden bir yaklaşım- birçok toplantı ve gösteri yürüyüşü türü için geçerli bir gönüllü bildirim sistemidir. Devletler, önceden bildirme *gerekliliğini* yalnızca bir protestonun veya bundan etkilenenlerin haklarının korunmasına ve kolaylaştırılmasına yardımcı olmak için önceden bildirimin muhakkak gerekli olduğu dar protesto kategorileri için saklı tutarak, yalnızca gönüllü bildirim uygulamasına tabi olan protesto türlerinin kapsamını genişletmeye çalışmalıdır. Devletler, yalnızca gönüllü bildirim uygulamasına tabi olan protesto türlerinin kapsamını genişletmeyi hedeflemelidir. İzin rejimleri protestoları denetlemek için kullanılmamalı, usuller şeffaf, erişilebilir ve ücretsiz olmalı ve düzenleyiciler külfetli veya aşırı yükümlülükler altına sokulmamalıdır. İlaveten, bildirimde bulunmama, devletleri protestoları kolaylaştırma veya katılımcılarını koruma yükümlülüğünden muaf kılmaz. Bildirimde bulunmama bir protestoyu dağıtmanın veya katılımcılarını gözaltına almanın gerekçesi yapılmamalıdır çünkü korumalar (yalnızca ‘izinli’ protestolar için değil) tüm *barışçıl* toplantı ve gösteri yürüyüşleri için geçerlidir. Barışçıl toplanma hakkından tam anlamıyla yararlanmak izin rejimleriyle ve fiilen izin gerekliliği gibi işleyen bildirim rejimleriyle bağdaşmaz; bu tür gereklilikler yürürlükten kaldırılmalıdır.

Bazı durumlarda, spor etkinlikleri ve kültürel veya dini etkinlikler gibi belirli toplantı kategorileri, bunları bildirim gerekliliğinin dışında tutacak (veya tamamen farklı bir denetim rejimine tabi kılacak) şekilde tanımlanmaktadır. Bazı ülkelerde toplantının ‘sabit’ mi ‘hareketli’ mi olacağına bağlı olarak farklı gereklilikler geçerli olabilmektedir (**Çek Cumhuriyeti, İrlanda, İtalya, Portekiz ve Birleşik Krallık**). Bu kategoriler ve tanımlar, belirli toplantı türlerine diğerlerine nazaran öncelik vermektedir. Araştırma, incelenen 21 ülkenin çoğunun federal ve/veya eyalet ya da kanton düzeyindeki yerel yasalarında belirli toplantı

türleri için zorunlu bildirim rejimleri uyguladığını ortaya koydu. Sadece **İrlanda**'da tüm toplantı türleri için gönüllü bildirim söz konusudur.

Birçok ülke, 24 saatten (**Finlandiya** ile **Hollanda**'daki bazı belediyeler) 28 güne (kamuya açık yürüyüşler için) (**Birleşik Krallık**/Kuzey İrlanda ve İskoçya) kadar değişen bildirim süreleri uygulamaktadır. Bazı yargı bölgeleri önceden izin alınması için daha da uzun süreler –30 gün– öngörmektedir (**İsviçre**/Cenevre kantonu). Bazı ülkelerde barışçıl toplanma hakkının kullanımının önünde engel teşkil edebilen külfetli bildirim gereklilikleri mevcut. Örneğin, **Türkiye**'de yetkililer, 18 yaşını doldurmuş en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulunun görevlendirilmesini ve diğer gerekliliklerin yanı sıra düzenleyicilerin adli sicil kaydının bir kopyasını sunmalarını şart koşturmaktadır. Yürürlükteki daha genel zorunlu izin rejimine rağmen yabancıların toplantıya katılabilmek için yetkililerden izin alması gerekmektedir. Bu da yasadaki ayrımcı hükümlerin bir örneğidir. **İtalya**'da, toplantıda konuşma yapmak üzere seçilen kişilerin kimlik belgesi ile düzenleyicilerin kişisel bilgileri talep edilmektedir. **Macaristan**'da düzenleyiciler, toplantıyı kamuya açık olarak duyurmadan önce bildirimde bulunmalarının ardından 48 saat beklemek zorundadır; bu durum, katılımcıları harekete geçirmek için kalan süreyi azaltmaktadır. Birçok ülke, toplantılarla ilgili güvenlik veya kolaylaştırma düzenlemeleri ve bağlı tedbirler hakkında bilgi istemektedir. **Macaristan**'da düzenleyiciler, toplantı sırasında düzenin veya güvenliğin sürdürülmesinden sorumlu kişileri bildirmek zorundadır. Bazı ülkelerde bildirim, toplantının güvenliğini, barışçıl niteliğini veya yasalara uygunluğunu sağlamak adına düzenleyici tarafından alınan tedbirler hakkında bilgi içermelidir (**Çek Cumhuriyeti**, **Hollanda**, **Polonya**, **Sırbistan**, **İspanya** ve **Birleşik Krallık**).

İncelenen 21 ülke arasından **Belçika**, **Lüksemburg**, **İsveç** ve **İsviçre**, en azından bazı etkinlik türleriyle ilgili olarak izin rejimine en çok benzeyen koşullar uyguluyor. Buna göre, düzenleyicilerin bir toplantıyı gerçekleştirirmeden önce resmi izin başvurusunda bulunmaları gerekiyor. **Slovenya**'da çoğu etkinlik türü için zorunlu bildirim rejimi mevcutken, 'kamuya açık yolların istisnai kullanımını' içeren veya katılımcı sayısının 3 bini geçtiği bazı durumlarda izin rejimi mevcut. Lüksemburg'daki yasa teklifi bir 'bildirim rejimi' olarak sunulsa da fiilen bir izin rejimi olarak işlemeye devam edecek.

Uluslararası insan hakları yükümlülükleri uyarınca protestolar hakkında yetkilileri bilgilendirme süreci ücretsiz olmalıdır ve bazı istisnalar dışında incelenen neredeyse tüm ülkelerde durumun bu şekilde olduğu saptanmıştır. Örneğin **İsveç**'te, bildirim başvurusunda bulunmak için düzenleyicilerin bir başvuru ücreti ödemesi gerekmektedir (yaklaşık 30 Euro). **İsviçre**'nin Cenevre kantonunda, izin başvurusu planlanan toplantı tarihine 30 günden az bir süre kala yapılıyorsa, düzenleyiciler (200 ila 500 İsviçre Frangı arası, yaklaşık 205 ila 510 Euro) başvuru ücreti ödemek zorundadır.

Bazı ülkeler, bildirimde bulunmama/izin istememe, bildirim veya izin rejimlerinin gerekliliklerine uymama veya bildirilmeyen ya da yetkililer tarafından izin verilmeyen toplantılara katılma nedeniyle idari ve hatta cezai yaptırım ihtimalinin önünü açmaktadır (idari yaptırımlar: **Avusturya**, **Belçika**, **Çek Cumhuriyeti**, **Almanya** (yanlış bilgi verildiyse), **Lüksemburg**, **Slovenya** (gerekli tüm bilgiler verilmediyse) ve **İspanya**; cezai yaptırımlar: **Fransa**, **Almanya**, **Macaristan**, **İtalya**, **Hollanda**, **Polonya**, **Portekiz**, **Sırbistan**, **İsveç**, **İsviçre**, **Türkiye** ve **Birleşik Krallık**). Bu tür cezalandırıcı yaklaşımlar, uluslararası insan hakları hukukunda yer alan, yetkililerin görevinin barışçıl toplanma hakkını korumak ve bu hakkın

kullanımını kolaylaştırmak olduğu vurgusuyla ters düşer. Bildirimde bulunulmaması halinde düzenleyicilere cezai yaptırım veya diğer herhangi türde gereksiz bir yaptırım uygulanması ihtimalinin önünü açan hükümler iptal edilmelidir. Ayrıca, bildirim gerekliliğinin uygulanmasının meşru bir amaca ulaşmak için gerekli ve orantılı olduğu gösterilmedikçe, salt yetkililere bildirimde bulunulmaması nedeniyle herhangi bir yaptırım uygulanması barışçıl toplanma hakkına haksız bir müdahale (ve dolayısıyla hakkın ihlalini) oluşturur.

Bazı ülkeler yasalarında bildirim veya izin gerekliliklerinin yerine getirilmemesi halinde toplantının dağıtılmasına izin veren hükümlere yer vermektedir (**Belçika, Fransa, Yunanistan, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, Polonya, Sırbistan ve Türkiye**). Bildirilmemiş bir toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlemek veya buna katılmak cezai veya diğer herhangi türde gereksiz bir yaptırıma yol açmamalıdır.

Önceden planlanmamış protestolar (olağan zaman dilimi/usuller çerçevesinde önceden bildirimde bulunmanın mümkün olmadığı, güncel olaylara yanıt veren veya tepki gösteren protestolar) bildirimde bulunulmaması nedeniyle dağıtılmamalıdır. Spontane gelişen protestolar, beklenen bir sivil katılım biçimi olarak değerlendirilmeli ve önceden planlanan toplantılarla aynı şekilde kolaylaştırılmalı, korunmalı ve ön gerekliliklerden muaf tutulmalıdır. Ancak sadece 7 ülke (**Çek Cumhuriyeti, Fransa, Yunanistan, Macaristan, Polonya, Sırbistan ve Slovenya**), yerel mevzuatında spontane protestoları açıkça korumaktadır. Diğer sorunlar, neyin spontane bir protesto olarak nitelendirileceği hususundaki tanımla ilgilidir; örneğin **Yunanistan, Macaristan ve Finlandiya**'da tanımlar çok muğlak ve çok dar olabilmektedir. Diğer yedi ülkede, önceden planlanmamış toplantılar, geçerli hukuk düsturu veya içtihat temelinde korunmaktadır (**Avusturya, Belçika, Almanya, İrlanda, İtalya, İsveç ve Birleşik Krallık**). Fakat uygulamada, yetkililere bırakılan takdir yetkisi yine de spontane gelişen etkinliklerin gereksiz kısıtlamalarla karşılaşmasına yol açabiliyor. **Lüksemburg, İspanya ve İsviçre**'de spontane protestolar için bazı koruma tedbirleri veya sadeleştirilmiş usuller uygulanmaktadır. Yasada spontane protestolar için belirli bir korumanın bulunmadığı **Hollanda ve Portekiz**'de uygulamada genellikle bu protestoların yapılmasına izin verilmektedir.

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNİN DÜZENLEYİCİLERİNE GETİRİLEN GEREKSİZ VE AŞIRI YÜKLER

Bu araştırma, barışçıl protestoların düzenleyicilerine getirilen, genellikle aşırı ve gereksiz yükümlülükler, kısıtlamalar ve sorunlu mesuliyet hükümlerinden oluşan çok geniş bir yelpazeyi ortaya koymaktadır. Yukarıda ayrıntılarıyla açıklandığı üzere, bildirimde bulunulmaması veya izin istenmemesi, incelenen ülkelerin bazılarında düzenleyicileri idari ve cezai yaptırımlarla karşı karşıya bırakmaktadır.

Bazı ülkelerde mevzuat, düzenleyici olma imkanını belirli 'vatandaşlar' ile (bazı durumlarda Avrupa Birliği vatandaşları dahil) kısıtlamakta (**Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Türkiye**) veya çocukların protesto düzenleme imkanını etkileyebilen yaş sınırlamaları getirmektedir (ayrıntılı bilgiler aşağıda sunulmaktadır).

Ele alınan ülkeler genelinde düzenleyicilere getirilen yükümlülük ve kısıtlamaların çoğu gereksiz ve aşırıdır. Muğlak veya müphem hükümlere dayalı oldukları durumlar da dahil, bu

yükümlülük ve kısıtlamalar, uluslararası hukuk uyarınca güvence altına alınan yasaya uygunluk, gereklilik ve orantılılık ilkelerini karşılamamaktadır. Ayrıca, yapıları gereği ayrımcıdır.

Bazı ülkelerin yasaları, düzenleyicilere toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında güvenliği ve düzeni sağlama yükümlülüğü getirmektedir (**Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Macaristan, Portekiz, Sırbistan, Slovenya, İspanya, İsveç ve Türkiye**); bu yükümlülükler arasında, düzenleme (veya yetkililer tarafından çağırılma) ve/veya özel güvenlik ve görevli hizmetlerinin masraflarını ödeme ya da bunlara katkı sağlama görevi yer almaktadır (**Finlandiya, Sırbistan, İsveç ve Slovenya**). Araştırma, incelenen ülkeler genelinde, barışçıl toplanma hakkının kullanılabilmesi için düzenleyicilere yüklenen ek masraflarla ilgili sorunları gündeme getiren kaygı verici hükümleri ve uygulamaları ortaya çıkardı. Örneğin bir protesto sırasında sokakların temizlenmesi, güvenlik ve acil durum hizmetlerinin sağlanması gibi (**Macaristan, Hollanda, Portekiz, İsveç, Slovenya ve İsviçre**) kamu hizmetlerinin masrafları bunlar arasındadır. Bazı ülkelerde düzenleyicilere, başkalarının eylemleri ve bunların maliyetiyle ilgili ek mesuliyetler yüklenmektedir (**Avusturya, Macaristan, İsviçre, Yunanistan, Polonya, İspanya ve Türkiye**). Toplantı ve gösteri yürüyüşlerini düzenleyenler (ve bunlara katılanlar) katiyen başkalarının eylemlerinden sorumlu tutulmamalı, ancak kendi hukuksuz davranışlarından sorumlu tutulmalıdır.

Öte yandan, bazı ülkelerde, düzenleyicilerin mesuliyetlerini sınırlandırmak için kullanılabilen ‘makul mazeret’ veya benzeri argümanların savunulmasına izin veren hükümler olduğu saptandı (**Avusturya, Macaristan, İspanya ve Yunanistan**). **İtalya** haricinde, düzenleyicilerin toplantı ve gösteri yürüyüşleri için umumi mali sorumluluk sigortası yaptırma zorunluluğu olmadığı anlaşılmaktadır. Zaman zaman düzenleyiciler, kamusal toplantıları sona erdirmek ve/veya katılımcıların dağılmasını sağlamaktan sorumlu tutulmaktadır (**Finlandiya, Macaristan ve Sırbistan**).

Kamu düzeni ve güvenliğini sağlama işlevi delege edilemez ve daima devlet organlarının sorumluluğu olarak kalmalıdır. Bu sorumluluğu düzenleyicilere ve görevlilere yükleme girişi, devletlerin barışçıl toplanma hakkını bilfiil korumak ve kolaylaştırmakla ilgili pozitif yükümlülüklerinden kaçınmaları anlamına gelir. Yasal anlamda düzenleyicilerden denetim ve güvenlik maliyetine ya da umumi temizlik veya tıbbi hizmetlere katkıda bulunmalarını veya görevli atamalarını istemek devletin yükümlülükleriyle bağdaşmaz.

İlgili kolluk yetkilileriyle diyalog kurmak zaman zaman gerilimin azaltılmasına yardımcı olabilir (bu da iyi uygulama teşkil eder); ancak bu tür bir diyalog zorunlu olmamalı, daha ziyade daima gönüllü olmalıdır. Protestocular yetkililerle işbirliğine dayalı bir iş ilişkisi kurmaya zorlanmamalı, örneğin yetkililerin mesajlarını (dağılma uyarısı gibi) protestoculara aktarmaları veya duyurmaları ya da polisi katılımcıların hukuksuz eylemleri hakkında bilgilendirmeleri istenmemelidir.

Gereksiz kısıtlama ve yükümlülükler uymaması nedeniyle idari ve cezai yaptırımlar dahil, düzenleyicilere gereksiz veya aşırı yük getirilmesi, BM İnsan Hakları Komitesi’nin şu ifadeleriyle doğrudan çelişmektedir: “Devletler... zorlayıcı bir gerekçe olmadan barışçıl toplanmaları yasaklamamalı, kısıtlamamalı, engellememeli, dağıtmamalı ve aksatmamalı; aynı zamanda, meşru bir gerekçe olmadan katılımcılara veya düzenleyicilere yaptırım uygulamamalıdır.” Bunun tersi uygulamalar, uluslararası ve bölgesel insan hakları standartlarıyla korunan fiillerin bastırılmasıyla sonuçlanabilir. Barışçıl toplanmalarda

düzenleyicilere ve/veya katılımcılara cezai nitelikli olanlar da dahil yaptırım uygulanması katılımı engellemekte ve ciddi oranda caydırıcı bir etki yaratabilmektedir; bu da başlı başına barışçıl toplanma ve ifade özgürlüğü hakkının ihlalini teşkil edebilir.

ZAMANI, YERİ VE İÇERİĞİNE DAYALI OLARAK PROTESTOLARA GETİRİLEN AŞIRI GENİŞ KISITLAMALAR

Son yıllarda, Avrupa’da birçok hükümet, halk sağlığını ve kamu düzenini koruma adı altında protestolara aşırı geniş kısıtlamalar getiriyor.

Uluslararası Af Örgütü’nün araştırması, yetkililer tarafından bu kısıtlamalar için sunulan gerekçelerin genellikle temelsiz olduğunu veya kısıtlamaların meşru bir kamu yararı hedefi doğrultusunda orantılı olmadığını göstermektedir. Hükümetler, barışçıl muhalefeti bastırmak için sıklıkla “ulusal güvenliği” ve “kamu düzenini” bahane etti. Örneğin Covid-19 pandemisini, protestoları, durumun mutlak zorunluluklarının ötesinde kısıtlayan acil durum yasaları çıkarmak için kullandılar.

Öte yandan, bu barışçıl toplanma hakkı ihlalleri yalnızca bu istisnai olaylar veya varsayılan tehlikeler bağlamında meydana gelmedi. Daha yakından bir inceleme, Avrupa genelindeki yasa ve politikaların yerel yetkililere kamusal toplantı ve gösteri yürüyüşlerine zamanı, yeri ve içeriğine dayalı orantısız kısıtlamalar getirmek konusunda geniş yetkiler ve geniş bir takdir aralığı tanıdığını ve bu kısıtlamaların bölge genelinde devamlı barışçıl toplanmaları engellemek için kullanıldığını gösteriyor. Birçok ülke protestolara zamana bağlı genel yasaklar getirmezken, bazı ülkeler toplantı ve gösteri yürüyüşlerini belirli gün veya tarihlerle sınırlandırmaktadır. Örneğin, toplanmalar gündüzle sınırlandırılmakta (**Portekiz, Sırbistan ve Türkiye**), belirli günlerde belirli yerlerde yapılmalarına izin verilmemekte (**Belçika/Brüksel**) veya belirli saatlerle sınırlandırılmaktadır (**Portekiz**’de geçit törenleri ve yürüyüşler için). **Polonya**’da, ‘periyodik toplantılar’ olarak adlandırılan toplantılara öncelik verilerek aynı saat ve yerde yapılması planlanan diğer toplantılara bilfiil genel yasak getirilmektedir.

Bazı ülkelerde protestolar katıyen belirli yerlerde, örneğin resmi binaların, meclislerin ve/veya diğer kamu kurumlarının civarında yapılamaz (**Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Almanya, Portekiz, İsviçre, Türkiye ve Birleşik Krallık**). Hollanda dahil diğer ülkelerde yerel yönergeler, belirli bölgeleri protestolara kapalı bölgeler olarak tanımlamaktadır. Bu yasalar sıklıkla, özellikle de uygulamaları genel yasaklara benzer şekilde işlediğinde, örneğin ilgili bölgelerde protestolar rutin olarak yasaklandığında, kamusal protestolara yönelik orantısız kısıtlamalara yol açmaktadır. **Macaristan, İrlanda, İtalya ve Sırbistan**’ın da aralarında bulunduğu diğer birçok ülkede, yerel yasalar, yetkililerin belirli bölgeleri protestolara kapalı bölge olarak sınıflandırmasına izin vermektedir. Birçok ülkede, protestolar sırasında düzenleyici ve katılımcıların hareketlerini değiştirmek, başka bir yere yönlendirmek, kısıtlamak veya sınırlandırmak üzere yetkililerin elini güçlendiren yasalar mevcuttur (**Belçika,**

Çek Cumhuriyeti, Fransa, Finlandiya, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Portekiz, Slovenya, İsveç, İsviçre, Türkiye ve Birleşik Krallık). Bu yasaların bir kısmı, protesto alanının nerelerle sınırlı tutulabileceğine dair ayrıntılı ve dar koşullar belirlerken, diğer ülkelerde yetkililer kısıtlama getirmek konusunda geniş yetkiye sahiptir (**İtalya ve Türkiye**). Toplantı yerlerine getirilen hukuka aykırı ve ayrımcı kısıtlama vakaları belgelenmiştir (**Avusturya, Finlandiya, Fransa, İtalya, Portekiz, İsviçre ve Türkiye**).

Bir toplantı veya gösteri yürüyüşüne son derece sınırlı koşullar dışında hiçbir kısıtlama getirilmemelidir. Kısıtlamalar istisna kabul edilmelidir ve devlet yetkilileri bunların somut koşullarda meşru bir amaca ulaşmak için yasaya uygunluk, orantılılık ve gereklilik ilkelerine uymalarını sağlayarak, kısıtlamaları gerekçelendirmekle yükümlüdür. Orantısız kısıtlamalar, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde düzenleyicilerin ve katılımcıların haklarını ihlal eder ve diğer insanları da gelecekte haklarını kullanmaktan vazgeçirir ('caydırıcı etki' şeklinde ifade edilen etki). Buna, belirli kategorilerdeki toplantı ve/veya gösteri yürüyüşlerinin belirli zamanlarda veya belirli yerlerde yapılmasını engelleyen ve herkesi kapsayan aşırı sert bir kısıtlama biçimi olan genel yasaklar da dahildir.

Uluslararası standartlar, (gerekli) kısıtlamaların, iletilmek istenen mesaja bakmaksızın toplantıların yalnızca zamanı, yeri veya gerçekleştirilme biçimine dayandırılması gerektiğini vurgular (kısıtlamaların 'içerikten bağımsız' olması gerektiği ilkesi). Ancak birçok ülke, yerel mevzuatında böyle bir ilkeye açıkça atıfta bulunmuyor. Bazı ülkelerde, protestoları düzenleyen veya protestolara katılan kişilerin (varsayılan) kimliği, ayrıca hangi siyasi amaç için seferber oldukları veya mesajlarının içeriği de –yetkililerin örneğin kamu düzeni veya ahlakına 'tehdit' olarak adlandırdığı amaç ve mesajlar– getirilen kısıtlamaları etkilemektedir. Uygulamada birçok ülkenin, farklı protesto hareketleri, grupları, düzenleyicileri ve katılımcıları arasında ayrımcı bir fark gözettiği görülmektedir. Avrupa hükümetleri, uluslararası ve bölgesel insan hakları standartlarının gerektirdiği gibi ırkçılığa ve ayrımcılığa karşı durmak yerine, sistematik olarak ırkçılık ve ayrımcılığa maruz bırakılan gruplar dahil herkesin barışçıl toplanma hakkından yararlanmasını güvence altına almayarak bunları pekiştirmekte ve yerleşik hale getirmektedir.

İçeriğe dayalı kısıtlamalar genellikle siyahlar, Araplar veya ırksallaştırılan diğer gruplar, LGBTİ+'lar ve göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler gibi ötekileştirilen gruplar tarafından düzenlenen veya bu gruplarla dayanışma ifade eden protestolara getirilmekte ve genellikle ayrımcı ve zararlı kalıp yargılara dayanmaktadır. Bu durum, ırkçılık ve her türde ayrımcılık yasasının ihlalidir.

Uluslararası Af Örgütü'nün araştırması Avrupa genelinde –**Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Sırbistan, İsviçre ve Birleşik Krallık**– Filistinlilerle dayanışma ifade etmek amacıyla düzenlenen kamusal toplantıların yasaklandığı ve/veya orantısız bir şekilde kısıtlandığı, belirli sloganların, Filistin bayraklarının, kefiye ve diğer sembollerin yasaklandığı, ciddi ve sürekli bir aksamaya yol açmadıkları durumlar da dahil barışçıl protesto kamplarının dağıtıldığı ve protestocuların aşırı güç kullanımı ve keyfi gözaltı bildiriminde bulunduğu kaygı verici bir gidişatı tespit etti. Filistin'le dayanışma protestolarını yasaklamak veya sert bir biçimde kısıtlamak için kullanılan 'kamu düzeni' veya 'kamu güvenliği' gibi temelsiz gerekçeler, yasaya uygunluk, gereklilik ve orantılılık ilkelerine uymamakla birlikte ırksal önyargı ve klişeleri kalıcı hale getirmekte, Avrupa ülkelerinin ırkçılıkla ve diğer ayrımcılık türleriyle mücadele etme başarısızlığıyla ilgili

ciddi kaygılar yaratmakta ve Arap ve Müslüman halklara yönelik kurumsallaşmış ırkçılığı gözler önüne sermektedir.

Covid-19 pandemisi sırasında pek çok ülke, zaman zaman parlamento denetimini atlatan hükümetlerin çıkardığı olağanüstü hâl yasaları aracılığıyla kısıtlamaları yürürlüğe koydu. Mahkemeler çeşitli vesilelerle bu kararnamelerin tamamen veya kısmen anayasaya aykırı olduğuna hükmetti veya yakın bir tarihte uygulamaya konulan mevzuatı iptal etti. Birçok ülke, özellikle de sokağa çıkma yasaklarının ilk döneminde tüm protestoları ve toplantıları yasakladı. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerini ya ölçeklerini sınırlandırarak ya hareketli toplantılara izin vermeyerek ya da aşılardan bulunmasının ardından insanların aşılama/bağıışıklık durumlarını katılımı azaltmak için kullanarak kısıtladılar. Birçok ülkede bu tedbirlerin çoğu artık kaldırılmış olsa da pandemi sırasında olağanüstü hâl tedbiri olarak devreye sokulan bazı yetkiler ve/veya kısıtlamalar bu raporun yazıldığı sırada bazı ülkelerde hâlâ devam ediyordu (**İtalya** ve **Hollanda**).

PROTESTOLARA YÖNELİK POLİS DENETİMİYLE İLGİLİ SORUNLAR

Kolluk birimlerinin protestolara saygı gösterme, onları koruma ve kolaylaştırma görevi vardır. Ancak kolaylaştırma, protestoların ‘yönetimini’ ifade ediyormuş gibi anlaşılmamalıdır. Protesto hakkının barışçıl kullanımı ‘denetlenmemelidir’. Kolaylaştırma, daha ziyade, gereksiz müdahaleden kaçınma ve toplanma haklarının etkin kullanımını sağlayacak tedbirleri alma yükümlülüğünü içerir. Protestoya katılmak isteyen kişilere olanak tanınması ve katılımcıların desteklenmesi buna dahildir. Kolaylaştırma ve koruma yükümlülükleri gazetecileri, takipçileri, gözlemcileri ve protestoların takip ve gözleminde yer alan diğer kişileri kapsar. Bu yükümlülük aynı zamanda, ayırım yapmaksızın herkesin haklarını kullanabilmesini sağlamak adına yasada ve uygulamada elverişli bir çerçevenin oluşturulmasını da içerir.

Polis memurlarının varlığı, özellikle de şiddet riskinin olmadığı (veya çok sınırlı olduğu) küçük çaplı kamusal toplantılar bağlamında genellikle zaruri değildir. Bu nedenle, protestolarda olağan bir tedbir olarak polis görevlendirme noktasından başlamak yerine, devletler, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin kolaylaştırmaya ve polis görevlendirme ve güç kullanımına alternatif yöntemleri yeniden düşünmeye kafa yormalı ve bu yönde çaba göstermelidir. Avrupa genelinde yapısal ırkçılık ve ayrımcılığın kolluk kuvvetlerinde yaygın olduğu ve şiddet faillerinin sorumlu tutulmadığı bir bağlamda belirli kişi, grup ve toplulukların sistematik olarak kalıp yargılara, ayrımcı polis uygulamalarına, orantısız kısıtlamalara, hukuka aykırı ve aşırı güç kullanımına maruz bırakıldığı göz önüne alındığında bu husus bilhassa önem kazanmaktadır.

Polis memurları görevlendirildiklerinde, daima katılımcıların barışçıl toplanma hakkını etkin bir biçimde kullanabilmesini sağlamak üzere protestoların kolaylaştırılmasına yardımcı olacak taktiklere sahip olmalıdır. Yaşanabilecek herhangi bir gerilimi azaltmak için protesto düzenleyicileri ve katılımcılarıyla diyalog kurmak buna dahildir –düzenleyiciler ve katılımcılar

nezdinde bu gönüllülük esasına dayanmalıdır. Bu adım, şiddet olaylarının ve güç kullanımı ihtiyacının azaltılmasına yardımcı olabilir.

Daima toplantının gerçekleştirilmesi yararına bir karine olmalı ve yetkililer kolaylaştırmayı temel hedef olarak görmeli, güven tesis etmeye çalışmalı, itidalli davranmayı esas almalı, gerilim ve güç kullanımına başvurma ihtiyacından kaçınmalı ve bunları en aza indirmelidir. Güç kullanıldığında polis, güç kullanımının tamamen iç hukuk denetimine tabi olmasını ve ancak gerekli olduğunda ve meşru bir hedef doğrultusunda orantılı olarak kullanılmasını sağlamalıdır. Her türde güç kullanımı ihtiyat, ayrımcılık yasağı ve hesap verebilirlik ilkelerini gözetmeli ve yaşam hakkı ile işkence ve diğer türde kötü muamele yasağını da içeren insan haklarına eksiksiz saygı göstermelidir.

Bu raporda ele alınan ülkeler, polisin güç kullanımını düzenleyen yasa ve yönetmeliklere sahip. Gereklilik ve orantılılık ilkeleri de yasalarda genel terimlerle ifade ediliyor. Ancak ülkelerin çoğunda, toplantı ve gösteri yürüyüşleri bağlamında güç kullanımına ilişkin özel düzenlemeler mevcut değil. Çoğu ülke, bir protesto sırasında güç kullanımına başvurmadan önce gerilimi azaltma yaklaşımına yasalarında açıkça yer vermiyor. Az sayıda ülke ayrıntılı düzenlemelere sahip ve bunlar mevcut olduğunda da kamuya açık değil; bu da uluslararası insan hakları standartlarına uygun olup olmadıklarını değerlendirmeyi zorlaştırıyor (**İrlanda ve Yunanistan**).

Uluslararası insan hakları hukuku ve standartları, ciddi yaralanma ve ölüm riski de dahil olmak üzere barışçıl protestoculara ve izleyenlere zarar verme potansiyelinin yüksek olduğu göz önüne alındığında, protestolar sırasında az öldürücü silahların kullanılabileceği spesifik ve dar koşulları ana hatlarıyla açıklamaktadır. Ancak az sayıda ülkede protestolara yönelik polis denetimi konusunda ekipman, silah ve taktiklerle ilgili özel mevzuat mevcuttur ve bunların çoğu, genel güç kullanımı, dağıtma ve ablukaya alma ile ilgilidir. Bazı ülkelerin bu konudaki mevzuatı –örneğin **Türkiye** ile **İsviçre** ve **Birleşik Krallık**’ın bazı bölgeleri– aşırı geniş olup, ne zaman güç kullanılacağı ve hangi silah(lar)ın kullanılacağıyla ilgili kararları, bireysel kolluk görevlisinin takdirine bırakmaktadır. Az öldürücü silahların kullanımıyla ilgili belirli bir yönerge bulunduğu dahi bunlar genelde kamuya açık değildir. İncelenen 21 ülke arasından yalnızca **Sırbistan** belirli az öldürücü silahlar ve bunların protestolar da dahil hangi koşullarda kullanılabileceğiyle ilgili ayrıntılı ve kamuya açık düzenlemelere sahip. Fakat burada da belirli eşikler ve riskler açıkça tanımlanmıyor. Kinetik etkili mermilerin (köpük mermileri) kullanımıyla ilgili protokol sadece **İspanya** yetkilileri tarafından kısmi olarak açıklanmıştır.

Belçika, Fransa, Yunanistan, Hollanda, Polonya, Sırbistan, İspanya, Türkiye ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde az öldürücü silahların şiddetli etkileri Uluslararası Af Örgütü tarafından uzun yıllardır belgelenmektedir. Raporda incelenen ülkelerde, 2020 ile Eylül 2023 arası dönemde, protestolar sırasında oldukça yüksek sayıda aşırı ve/veya gereksiz güç kullanımı örneği raporlandı. Bu türde güç kullanımı, protestoları takip eden gazeteciler de dahil protestocularda kemik ve diş kırılması (**Fransa, Almanya, Yunanistan ve İtalya**), işitme kaybı (Yunanistan), el kaybı (**Fransa**), testis kaybı (**İspanya**) ve göz hasarı ve şiddetli kafa travmasını (**İspanya**) içeren ciddi ve bazı durumlarda kalıcı yaralanmalara yol açtı. Bu yaralanmaların bir kısmı çocuklarda meydana geldi. Bazı ülkelerde, işkence veya diğer türde kötü muamele kapsamına giren güç kullanımı vakaları bildirildi. Yerde yatan ve/veya hiçbir direniş göstermeyen protestocuların polis memurları tarafından tekmelendiği ve yumruklandığı vakalar buna dahildir (**Fransa, Almanya, Macaristan, Portekiz, Slovenya, Sırbistan ve İspanya**).

Polis tarafından protestoları kontrol etmek için sıklıkla kullanılan bir taktik protestocuların ablukaya alınmasıdır ('polis kordonu ile çevirmek' şeklinde de ifade edilmektedir). İncelenen ülkelerden en az sekizinde, ablukaya alma veya polis kordonuyla çevirme taktikleri hakkında bir düzenleme mevcut değil. Protestoların polis gücüyle denetlenmesinde ablukaya alma taktiklerine izin veren yönetmelik veya içtihadın yürürlükte olduğu ülkeler arasında **Fransa, Almanya, Slovenya, Türkiye** ve **Birleşik Krallık** yer alıyor. Yalnızca **Macaristan**, polis kordonuyla çevirmenin bir dağıtma taktiği olarak kullanılmasını yasaklamaktadır. Uygulamada, incelenen ülkelerin çoğu, (mevcut olduğunda dahi) genellikle yerel düzenleyici çerçeveye uymadan bu tür taktikleri kullanmaktadır. Bazı ülkelerde, polis kordonuyla çevirme polis tarafından yaygın bir şekilde, istihbarat toplama amaçlarıyla, barışçıl protestocuları ve hatta izleyenleri ablukadan bırakıldıkları sırada isim ve adres gibi bilgileri vermeye zorlayarak kullanılmakta ve bu durum gelecekteki protesto katılımcıları nezdinde caydırıcı bir etki yaratmaktadır.

Barışçıl toplanma hakkının yanı sıra dolaşım özgürlüğü hakkı ve bazı durumlarda kişi özgürlüğü hakkı üzerinde özü itibarıyla oluşturduğu zararlı etki göz önüne alındığında, Uluslararası Af Örgütü'nün ablukaya alma hakkındaki pozisyonu, BM İnsan Hakları Komitesi'ninkine benzer şekilde, ablukaya almanın son derece istisnai olarak kullanılabileceğini kabul ederken, bu taktiğe *ancak* ablukaya alınan belirli kişilerden kaynaklanan fiili şiddet veya yakın bir şiddet tehdidini ortadan kaldırmak için mevcut koşullarda bu kişilerin ablukaya alınması gerekli ve orantılı olduğunda ve protestonun tamamen dağıtılmasından kaçınmak amacıyla başvurulması gerektiği yönündedir.

İncelenen ülkelerin bazıları, genellikle sınırlı ve/veya istisnai koşullarda protestoların denetlenmesi için askeri personel görevlendirme ihtimaline izin vermektedir (**Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, Sırbistan, İsviçre, Türkiye** ve **Birleşik Krallık**). Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin denetlenmesinde ordu kullanılmamalıdır; ordunun protestoları koruma veya gerilimi azaltma eğitiminin olmaması ve ekipmanının protestolara uygun olmaması (savaş operasyonları için tasarlanmış olması), ordunun dahil olmasını özü itibarıyla sorunlu hale getirmektedir. Ordunun eğitimi, deneyimi ve hareket tarzı genellikle, öldürücü gücü de içeren güç kullanımının çoğunlukla ilk eylem seçeneği olduğu savaş etkinliklerine yöneliktir. **Hollanda**'da mevzuat ordunun görevlendirilmesine izin vermese de uygulamada bu durum ortaya çıkmaktadır.

Bir protestonun dağıtılması, gereklilik ve orantılılık ilkeleri gözetilerek son çare tedbiri olmalıdır. Buna karşın, sadece **Finlandiya, Almanya, İspanya** ve **İsveç** bu hususu yasalarında açıkça kabul etmiştir. Diğer ülkelerin bazılarında yasaya uygunluk, gereklilik ve orantılılık ilkelerini içeren yasa ve politika yönergeleri, protestoların dağıtılması için de geçerlidir. Bir protesto ancak 'barışçıl' niteliğinden uzaklaştığında, yani örneğin bireysel gözaltılar gibi daha orantılı tedbirlerle kontrol altına alınamadığında dağıtılmalıdır. Tekil veya münferit şiddet eylemleri ya da bildirim gerekliliklerine veya (izin gereklilikleri dahil) meşru olmayan diğer ön kısıtlamalara uyulmaması dağıtmayı haklı göstermez. İstisnai koşullarda barışçıl bir protesto dağıtılabılır; ancak bunun için protestonun sebep olduğu aksamaların 'ciddi ve sürekli' olma gibi yüksek bir kümülatif eşiğe ulaşmış olması gerekir. Bu tür değerlendirmeler vaka bazında yapılmalıdır. 'Aksamaya' yol açmak tek başına protestocuları dağıtmak için meşru bir sebep değildir; yetkililer, protestoların içkin bir özelliği olan aksamalara müsamaha göstermelidir. Bir protestonun dağıtılmasının gerekli ve orantılı bir müdahale olduğunun değerlendirildiği durumlarda kolluk kuvvetleri güç kullanımından kaçınmalıdır.

Raporda yer verilen ülkelerin bazılarında kolluk kuvvetleri hem müdahalenin hukuksuz olduğu hem de müdahalenin meşru olduğu durumlarda protestoları dağıtmıştır, ancak müdahale için kullanılan ve güç kullanımını da içeren yöntemler gereksiz ve/veya orantısızdır (**Avusturya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Polonya, Portekiz, Sırbistan, İspanya ve Türkiye**).

Belçika, Fransa, Almanya ve İsviçre'nin de aralarında bulunduğu pek çok ülkede idari gözetimine izin veren mevzuat yürürlükte ve bu mevzuat insanların protestolara katılmasını engelleyen ülkelerde gitgide daha fazla kullanılmaktadır. Örneğin **Almanya**'da, Bavyera, Berlin ve Kuzey Vestfalya eyaletlerinde iklim aktivistlerine karşı sık sık idari gözetim uygulanmakta, aktivistler örneğin 30 güne kadar (Bavyera'da) gözetiminde tutulmaktadır. Uluslararası Af Örgütü ve uluslararası insan hakları mekanizmaları bu yasaları defalarca uluslararası insan hakları standartlarına uymadıkları için eleştirmiş ve federal hükümetlerden bu yasaları değiştirmelerini istemiştir. Önleyici gözetim vakaları **Fransa, Hollanda, Portekiz, Sırbistan, İsviçre ve Türkiye**'de de belgelenmiştir. **Fransa, Yunanistan, Hollanda, Slovenya ve İsviçre** gibi ülkelerde protestolar bağlamında insanların gözetimine alınması konusunda sunulan bir diğer gerekçe de polis merkezlerinde kimlik kontrolü yapmaktır.

Bazı ülkelerde polis, barışçıl protestolara katılan veya katılmaya giden kişilerin üzerlerini aramak için 'durdurma ve arama' yapmaktadır. İncelenen ülkelerin birçoğunda, makul suç şüphesi veya suç işleme niyeti şüphesi bulunmasını şart koşmadan 'durdurma ve arama' veya 'durdurma ve silah arama' uygulamalarına izin veren yasalar mevcuttur (**Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Lüksemburg, Polonya, Sırbistan, Slovenya ve İsviçre**). Uygulamada **Çek Cumhuriyeti, Fransa, Yunanistan, Hollanda, Slovenya, İspanya, İsviçre, Türkiye ve Birleşik Krallık**'ın bazı bölgeleri (İngiltere, Galler ve İskoçya) dahil birçok ülkede, protestolar öncesi, sırası ve sonrasında yerel mevzuata aykırı olsa dahi protestocuların sık sık polis tarafından durdurulduğu ve arandığı bildirilmektedir. Bu tür uygulamalar yasaya uygunluk, gereklilik ve orantılılık ilkelerini ihlal ettiğinden ve ayrımcı uygulama riski taşıdığından uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarına aykırıdır. Barışçıl toplanma hakkını ihlal ederler ve protestocular üzerinde caydırıcı etki yaratabilirler. Bu durum, kolluk görevlileri tarafından keyfi kontroller, ırksal profillemeye ve diğer hak ihlalleri hususunda halihazırda daha yüksek risk altında olan kişiler için bilhassa geçerlidir. Uluslararası Af Örgütü'nün de aralarında bulunduğu pek çok kurum siyahlar, Araplar, Romanlar ve ırksallaştırılan diğer gruplara mensup kişilerin bu ihlallere maruz bırakıldığını kapsamlı olarak belgelemiştir.

Bazı ülkelerde, polisin görev ve yetkilerini düzenleyen yasalar, memurların görevlerini yaparken insan haklarını gözetmesi için bazı şartlar getirmiş ve insan haklarına uygun (genel) eğitimlere katılmalarının önünü açmıştır. Ancak incelenen 21 ülkeden toplanan kanıtlar, Avrupa genelinde protestolara yönelik polis denetiminin insan haklarına uygunluğu sağlamak konusunda oldukça düzensiz ve tutarsız bir yaklaşım olduğuna işaret ediyor. Protestolara yönelik polis denetiminin insan haklarına uygun olmasının sağlanması için kolluk kuvvetlerinin bu konuda özel olarak eğitilmesi gerekmektedir ve yalnızca eğitilmiş memurlar bu maksatla görevlendirilmelidir. Protestolara yönelik polis denetimi eğitimleri insan haklarına saygı gösterme, bu hakları koruma ve gereğini yerine getirme daimi yükümlülüklerinin altını çizmeli ve polis teşkilatındaki ırksal profillemeye mücadele doğrultusunda spesifik talimatlar içermelidir.

PROTESTOLAR SIRASINDA İŞLENEN İNSAN HAKLARI İHLALLERİNDE HESAP VEREBİLİRLİĞE İLİŞKİN SORUNLAR

Hesap verebilirlik ilkesi uyarınca devletler, kolluk kuvvetlerinin eylemlerinin incelemeye tabi olmasını ve protestolar bağlamında işlenen insan hakları ihlallerinin telafi edilmesini sağlamak zorundadır. Ancak Uluslararası Af Örgütü'nün araştırması, **Avusturya, Belçika Fransa, Yunanistan, Almanya, İtalya, Portekiz, Sırbistan, Slovenya, İspanya, İsviçre, Türkiye ve Birleşik Krallık** gibi sayısız ülkede polisin cezasız bırakıldığı ve hesap verebilirliğini sağlamadığı vakaları tespit etti. Bazı ülkelerde cezasızlık istisna değil kuraldır.

Protestolar sırasında polis memurlarının eylemlerinden ötürü hesap verebilir olmasını sağlamanın ön koşulları, diğerlerinin yanı sıra şunları içerir: Her bir durumda komuta sorumluluğunun tespiti için komuta zinciri yapıları hakkındaki bilgileri yayımlamak; tek tek memurların kimliklerinin belirlenebilmesini sağlamak; protestolar sırasında hiç kimsenin kayıt almasına veya polisin fotoğraflarını çekmesine mani olmamak; ve bağımsız olarak protestoları takip eden kişilere, gözlemcilere ve medya çalışanlarına yasal koruma sağlamak. Araştırma, incelenen ülkeler genelinde bu ön koşullardan her biri nezdinde çok sayıda aykırılık saptadı.

Raporda yer verilen ülkelerden hiçbirinde, polisin resmi görevlerini yerine getirdiği sırada sorumluluktan muaf tutulmasına izin veren bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Buna karşın, Uluslararası Af Örgütü, birçok ülkede kolluk görevlileri tarafından işlenen insan hakları ihlallerinde hesap verebilirliğin fiilen sağlanmamasına yol açacak şekilde hazırlanan veya uygulanan sistemler olduğunu ortaya çıkardı. Örneğin **İspanya**'da sivil yargılamalarda polis raporlarının, sanık aksini ispat edemediği müddetçe gerçek olduğu varsayılmakta; **Lüksemburg**'da idari hakim bu varsayımı kaldırmadığı sürece yönetimin tüm eylemlerinin hukuka uygun olduğu varsayılmaktadır. **Avusturya** ve **Fransa**'da hüküm süren cezasızlık iklimi, hak ihlallerine maruz bırakılan kişilerin polis suistimallerinden ötürü adalet aramaları konusunda etkin bir caydırıcı unsur olarak işlemektedir. **Türkiye**'de kolluk kuvvetleri mensuplarını yargılamak için yasal olarak gerekli izinler, sorumlu idari merci tarafından çoğunlukla verilmemektedir. Yasal yollara erişimin önündeki diğer engeller arasında, örneğin **Finlandiya, Yunanistan ve İsviçre**'de yargı sürecinin uzunluğu ve maliyeti, **Avusturya, Yunanistan, İspanya, İsviçre ve Almanya** gibi ülkelerde ise karşı dava riski yer almaktadır. Bu engeller bir bütün olarak, hak ihlallerine maruz bırakılan kişilerin adalete erişebilmesini engelleyen daha da caydırıcı bir etkiye yol açabilmektedir.

İncelenen ülkelerde polisten hesap sorma mekanizmaları ve usulleri çok çeşitli biçimlerde işlemektedir. Bizzat polis yetkilileri veya (mevcut olduğunda) denetim organları tarafından yürütülen iç soruşturmalar genellikle şeffaflıktan yoksundur, gereksiz gecikmelerle maluldür ve yargı süreçleriyle çelişebilmektedir (yargı süreçleri iç soruşturmaları engelleyebilmekte (**Çek Cumhuriyeti**) ve/veya sonuçlarını belirleyebilmektedir (**Avusturya**)). Bu tür iç süreçler bağımsız olamaz ve dolayısıyla polis kurumları içindeki kurumsal ırkçılığı ve diğer önyargıları yeniden

retme riski taşır. Polisi denetlemeye yönelik dış denetim organları birçok ülkede kurulmuş olsa da bunlar da yetkinlikleri ve/veya bağımsızlıklar ve/veya tarafsızlıkları açısından eksiklikler sergilemektedir. Parlamento veya hkmetin öncülük ettiği komiteler, soruşturmalar ve incelemeler ise yeterince kullanılmamakta ve/veya etkisiz kalmaktadır.

Rapora konu olan ülkelerin hiçbirinde protesto gözlemcilerine yasal koruma sağlanmamakta ve birçoğunda açık yönergelerin mevcut olmaması, gözlemcilere ve gazetecilere yönelik muamelenin tek tek polis memurlarının takdirine bırakılmasıyla sonuçlanmaktadır. Kolluk kuvvetlerinin protesto gözlemcileri veya takipçilerine ve gazetecilere yönelik sorunlu muamelelerini gösteren vakalar **Avusturya, Finlandiya, Almanya, Yunanistan, Portekiz ve İsviçre**'de raporlanmıştır.

DEVLETLERİN PROTESTOLARDA BARIşçIL SİVİL İTAATSİZLİK EYLEMLERİNE MÜDAHALELERİNE İLİşKİN SORUNLAR

Tarih boyunca, dünyanın dört bir yanında insanlar adil olmayan yasalara karşı çıkmak ve insan hakları ihlallerine meydan okumak için sivil itaatsizliği kullanmıştır. Son yıllarda, artan sayıda kişi, kurum ve ulus ötesi sosyal hareketler, iklim değişikliğiyle ilgili kaygılara dikkat çekmek ve çevreyi koruma taleplerini oluşturmak için devletleri ve ticari şirketleri hedef alan sivil itaatsizlik eylemleri gerçekleştirmektedir.

Uluslararası Af rgt'nün araştırması, devletlerin sivil itaatsizliği genellikle kamu düzeni ve/veya ulusal güvenliğe tehdit olarak nitelendirdiği ve bu eylemlerin uluslararası insan hakları hukuku ve standartları uyarınca korunduğunu inkar ettiği yakın tarihli ve kaygı verici bir gidişatı saptadı. Ayrıca, Uluslararası Af rgt'nün araştırması, devletlerin barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerine sert müdahalelerini belgeleyerek, ifade, düşünce, vicdan ve din ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarına saygıyla ilgili sorunları gündeme getirdi.

Sivil itaatsizlik, vicdani sebeplerle veya farkındalık oluşturmanın, toplumsal veya siyasal muhalefeti ifade etmenin ya da değişim yaratmanın en etkili yolu olarak dşnldğ için bireysel olarak veya grup içinde gerçekleştirilen ve yasaların önceden tasarlanmış bir biçimde çiğnenmesini içeren bir eylemdir. Sivil itaatsizlik eylemleri, medya kampanyaları, oturma eylemleri, işgaller ve protesto kampları ile doğrudan ve şiddet içermeyen yollardan aksatma yöntemlerini içeren diğer taktikler gibi bir dizi etkinliği kapsayabilir.

Uluslararası insan hakları standartları, bir ülkenin yasalarının ihlal edilip edilmediğine bakılmaksızın, kişilerin bir araya gelmesini içeren sivil itaatsizlik eylemlerinin bir protesto türü olduğunu ve şiddet içermeyen yollardan gerçekleştirildiğinde barışçıl toplanma hakkı kapsamında korunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu koruma, barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerine getirilenler de dahil her türde kısıtlamayı içeren devlet müdahalelerinin yasaya uygunluk, orantılılık ve gereklilik ilkelerine bağlı kalması gerektiği anlamına gelir.

Bu raporda ele alınan 21 ülkeden hiçbiri, barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerine, barışçıl toplanma hakkının veya diğer herhangi bir hakkın meşru kullanımı olarak açık bir yasal koruma sağlamıyor. Yerel mahkemelerde sivil itaatsizlikle ilgili içtihat, ülkeden ülkeye ve bazı durumlarda tek bir ülke içinde dahi tutarlılık göstermemektedir (**Almanya, Hollanda, İsviçre ve Birleşik Krallık**). **Hollanda**'da sivil itaatsizlik eylemlerine karşı verilen bazı mahkeme kararlarına rağmen, diğer mahkemeler bu tür eylemleri barışçıl toplanmanın meşru bir biçimi olarak tanımıştır. **Almanya**'da bazı mahkemeler sivil itaatsizliğe katılan iklim adaleti aktivistlerini beraat ettirirken, diğerleri benzeri eylemleri idari ve cezai yaptırımlarla cezalandırmıştır.

Avrupa'da barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerinin artan görünürlüğü hükümetlere, müdahalelerinin insan haklarına uygun olup olmadığını değerlendirme fırsatı sunmaktadır. Bu değerlendirme, ön şart olarak, ülkelerin uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki yükümlülükleri uyarınca, devletlerin sivil itaatsizlik eylemlerinin korunduğunu kabul etmelerini gerektirir.

Araştırma, incelenen ülkelerin birçoğunda, barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerine karşı çok çeşitli kısıtlama ve yaptırımların uygulandığını bulguladı; bu durum, insan hakları açısından kaygı yaratmaktadır. Bu kısıtlamalar arasında, örneğin polisin aşırı güç kullanımını da içeren gereksiz müdahaleleri, hukuki kesinlikten yoksun yasalara dayalı olarak gerçekleştirilen gözaltılar ve zaman zaman mahkemelerce kabul edilen sert suçlamalar yer alıyor.

Barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerinin yerel bir yasanın çiğnenmesini içermesi tek başına bu eylemlerin dağıtılmasını haklı çıkarmaz. Bu eylemlere katılan aktivistlerin dağıtılması, tüm barışçıl toplanmalar için geçerli uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarına uymak zorundadır.

Barışçıl sivil itaatsizlik eylemleri, örneğin yollar kapatıldığında ve trafik engellendiğinde olduğu gibi, belli düzeyde bir aksamaya yol açabilir. Ancak aksamaya yol açılması tek başına barışçıl protestocuları dağıtmak için meşru bir gerekçe değildir. Ayrıca, barışçıl bir protestonun dağıtılması yalnızca, 'barışçıl' niteliğini kaybeden protestolara müdahale etme amacıyla veya protestonun neden olduğu aksamanın ciddi ve sürekli olduğu durumlarda haklı gösterilebilecek bir son çare tedbiridir. Aksamaya yol açmak protestoların doğal bir niteliğidir ve barışçıl olarak sürdürüldükleri sürece yetkililer aksamaya müsamaha göstermeli ve yalnızca başkalarının haklarını korumak için dar bir şekilde tanımlanmış koşullarda kısıtlama getirmelidir.

Uluslararası Af Örgütü'nün –**Belçika, Finlandiya, Hollanda, İspanya ve Birleşik Krallık**'ta yürüttüğü– araştırması, barışçıl sivil itaatsizlik eylemleri gerçekleştiren protestocuların genellikle, eylemlerinin başlangıcından kısa bir süre sonra ve elbette "ciddi ve sürekli" bir aksamaya yol açmalarından çok önce kolluk kuvvetleri tarafından, aşırı güç kullanımını da içerir şekilde dağıtıldığının altını çizmektedir. Bazı durumlarda, kolluk kuvvetleri müdahale sırasında aşırı güç kullandı. Genellikle barışçıl protestocular gözaltına alındı ve bazı vakalarda haklarında dava açıldı.

Sivil itaatsizlik eylemleri, vicdani sebeplerle veya muhalefeti ifade etmenin, kamuoyunun dikkatini çekmenin ya da insan hakları ihlallerini durdurmanın en etkili yolu olarak düşünüldüğü için yerel yasaların önceden tasarlanmış bir biçimde çiğnenmesini içerir. Çiğnenen yerel yasa iki kategoriden birine girebilir: (a) Uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarıyla çelişen yasalar; örneğin, protestolara genel yasak getiren veya bir protestonun yetkililerin önceden izni alınmadan gerçekleştirilmesini suç sayan mevzuat; (b) Tek başına uluslararası hukuk ve standartları ihlal etmeyen yasalar. Sivil itaatsizliğe yönelik cezai

yaptırımlar dahil her tür yaptırım ve kısıtlamanın gerekliliği ve orantılılığına ilişkin değerlendirme, çığneden yerel yasanın hangi kategoriye girdiğine –(a) veya (b)– bağıdır.

Uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarına aykırı bir yerel yasayı (yukarıda açıklanan (a) kategorisi) çığneyen eylemlere, cezai ve idari suçlama ve yaptırımları da içeren kısıtlamaların getirilmesi genellikle gereksiz ve orantısızdır. Devletler, bu tür eylemlere katılan kişileri gözaltına almak, yargılamak ve yaptırıma maruz bırakmak yerine, ilgili yasaları kaldırmalı veya uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarına uygun olacak şekilde esastan değıştirmelidir.

Uluslararası Af Örgütü, incelenen 21 ülkenin en az 16'sında bu tür yasaları tespit etmiştir (**Avusturya, Belçika, Fransa, Yunanistan, Almanya, Macaristan, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Portekiz, Sırbistan, İsveç, İsviçre, Türkiye ve Birleşik Krallık**). Bölge genelinde mevcut bu tür yasaların en yaygın olanları arasında, 'huzuru bozmayı' veya 'trafiğı aksatmayı' cezalandıran, muğlak ifadelerle yazılmış hükümler; kamusal protestolarda yüzün kapatılmasına genel yasak getiren yasalar; 'bildirilmemiş protestolar' düzenlemek ve bunlara katılmak gibi, barışçıl toplanma hakkı kapsamında korunan eylemleri suç sayan veya diğher herhangi bir biçimde cezalandıran yasalar ve protestoların yapılabilmesi için yetkililerin izin vermesini gerektiren durumlarda izin rejimine uymamayı cezalandıran yasalar yer almaktadır.

Sivil itaatsizlik eylemleri, uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarına uygun bir yasaklama veya kısıtlama içeren bir yasayı (yukarıda açıklanan (b) kategorisi) çığnediğinde ve söz konusu eylem vicdani sebeplerle ya da değışime ulaşmanın en etkili yolu olarak düşünöldüğü için gerçekleştirildiğinde, getirilen her tür kısıtlama yasaya uygunluk, gereklilik ve orantılılık ilkelerine uymalıdır. Yaptırımlar, işlenen tanımlı suçla orantılı olmalı ve yetkililer, eylemin amacı ve genel aksatıcı etkisi de dahil olmak üzere eylemin farklı unsurlarını vaka bazında değıerlendirmelidir. Devletler, sivil itaatsizliğe karşı ceza hukuku hükümlerini kullanırken, ceza adalet sisteminin yalnızca 'toplumu korumak için gereken asgari ölçüde' kullanılmasını sağlamalıdır (asgari müdahale ilkesi).

Uluslararası Af Örgütü'nün araştırması, barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerine katılan kişilerin, eylemlerinin kamu yararını tehdit etmediğı veya zarar verici davranışlara yol açmadığı durumlarda bile sık sık gözaltına alındığı, suçlandığı ve yargılandığı kaygı verici gidişatı ortaya çıkardı (**Çek Cumhuriyeti, Fransa, Finlandiya, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Hollanda, Polonya, Portekiz, İspanya, İsviçre, İsveç, Birleşik Krallık ve Türkiye**). Bazı vakalarda suçlamalar sonradan düşürölmüş olsa da diğherlerinde barışçıl protestocular idari ve tutukluluk cezası riskini de içeren cezai yaptırımlarla karşılaştı. En az üç ülkede –**Almanya, İtalya ve Birleşik Krallık**– barışçıl çevre aktivistleri sivil itaatsizlik eylemleri nedeniyle hapis cezaları aldı. **İtalya**'daki hapis cezası ertelendi.

Almanya, İtalya, İspanya ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğı bazı ölkelerde yetkililer, sivil itaatsizlik eylemlerine katılan aktivistleri hedef almak için terörlle bağlantılı hükümlere ve organize suçla mücadele ve ulusal güvenlik yasalarına başvurmaktadır. Bu hükümlere dayalı yargılamalar, 'kamu düzeni' ve 'ulusal güvenliğin' muhalefeti susturmak ve insan haklarının meşru kullanımını caydırmak için silah haline getirildiğı yönünde kaygı yaratmaktadır. Farklı ulusal merciler, insanları gelecekte sivil itaatsizlik eylemlerine katılmaktan alıkoymak adına cezai yaptırımların yanı sıra insanların belirli yerlere girmelerini ve belirli etkinliklerde bulunmalarının yasaklanmasına –ve bazı durumlarda gözaltına alınmalarına– izin veren çok çeşitli idari tedbirler ve önleyici hükümler çıkarmakta ve/veya bunları kullanmaktadır (**Almanya, İtalya ve Birleşik Krallık**). **Almanya**'da 30 güne kadar idari gözaltı uygulaması, iklim aktivistlerine karşı, aktivistlerin protestolara katılmalarını engellemek için gitgide daha fazla kullanılıyor. **İtalya**'da giriş yasağı kararları (ör. 'foglio di via' ve 'DASPO kararları') insanların

belirli yerlere girmesini ve belirli etkinliklerde bulunmasını önlemek için kullanılırken, **Birleşik Krallık**'ta Ciddi Aksamaları Önleme Kararları (SDPO) adı altında yeni bir idari tedbir yürürlüğe konuldu. Buna göre mahkeme, protestoyla ilgili bir suçtan hüküm giymiş bir kişi hakkında, bu kişinin gelecekte protestoyla ilgili bir suç işlemesini veya başkaları açısından 'ciddi aksamaya' yol açmasını engellemek için (Ciddi Aksamaları Önleme Kararlarını ihlal etmekten kaynaklanan sorumlulukla birlikte) tedbir kararı çıkarabilmektedir. Bu tür idari tedbirler yasaya uygunluk ve masumiyet karinesi ilkelerini ihlal etmekte, adil yargılama güvenceleriyle çelişmekte ve ayrıca kişi özgürlüğü ve dolaşım özgürlüğü haklarını ihlal etme riski taşımaktadır.

ÇOCUKLARIN BARIŞÇIL TOPLANMA HAKKINDAN YARARLANABİLMELERİNİN ÖNÜNDEKİ ZORLUKLAR VE ENGELLER

Çocuklar, uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmeleri tarafından, protestolar bağlamında da olmak üzere özel dikkat ve koruma gerektiren gruplar ve kişi kategorileri olarak tanımlanmaktadır. Çocuklar genellikle cinsiyetleri, ırksallaştırılmaları, engelli olmaları veya göç statüleri gibi kimliklerinin kesişen çeşitli özelliklerine ve yaşa dayalı ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Son yıllarda, Avrupa'da (ve dünya genelinde) çocuklar, diğerlerinin yanı sıra iklim adaleti, ırk eşitliği, sosyal adalet ve daha iyi eğitim olanakları talep eden yaygın protestolara öncülük ediyor ve bunlara katılıyor. Çocukların ve gençlerin artan katılımı, devletlerin, protestolarda çocukların haklarını kolaylaştırmak dahil bu hakları gözetmek, korumak ve gereğini yerine getirmek için eşgüdümlü çaba sarf etmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Yetişkinler gibi çocuklar da kaygılarını dillendirme ve taleplerini ortaya koyma ve güvenli bir şekilde ve ayrımcılık olmadan protesto edebilmek de dahil topluma katılabilme hakkına sahiptir.

Ancak Uluslararası Af Örgütü, Avrupa genelinde çocukların barışçıl toplanma hakkının kısıtlandığı, engellendiği veya ihlal edildiği pek çok vaka kaydetti. Birçok devlet, çocukların ve gençlerin protestolar sırasında hakları olan ek güvenceleri tanımakta ve bunları sağlamakta başarısız oldu. Çocuklar ve gençler haklarını savundukları için utandırıldı, saldırıya uğradı, cezalandırıldı veya cezalandırıcı tedbirlerle tehdit edildi. Kolluk kuvvetleri tarafından hukuka aykırı olarak gözaltına alınarak alıkonuldular ve aşırı güç kullanımına maruz kaldılar.

Çocukların ve gençlerin protestolara katılımıyla ilgili söylemler arasında siyasetçilerin, yetkili mercilerin ve diğer aktörlerin olumsuz ve kışkırtıcı açıklamaları yer aldı (**Belçika, Almanya, Polonya, Portekiz ve Fransa**). İncelenen 21 ülke arasından **Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Macaristan, Slovenya, İsveç, İsviçre ve Türkiye**, protesto *düzenleme* konusunda asgari yaş sınırlamaları uygulamaktadır.

Uluslararası uzman gözlemci kuruluşlar son yıllarda **Macaristan, Türkiye ve Birleşik Krallık**'ı çocukların barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını aktivizme katılma yoluyla da kullanmaları bağlamında, suçlu saymayı da içeren baskılarla karşı karşıya kalmamasını sağlayacak yasa

değişiklikleri yapmaya çağırılmaktadır. Uluslararası Af Örgütü'nün araştırması, **Yunanistan, Polonya, İsveç, Slovenya ve İsviçre**'de çocukların suçlu sayıldığı, cezalandırıldığı ve alıkonulduğu çeşitli kaygı verici örnekleri ortaya çıkardı. Bazı ülkelerde –**Polonya, Portekiz ve İsviçre**'nin bazı kantonları dahil– çocuklar protestolara katılmaları nedeniyle okullarda disiplin cezalarına ve cezalandırma tehditlerine maruz kaldı. Öte yandan, **İsviçre**'nin Bern ve Luzern kantonları, çocuklara okul dışı zaman tanıyan daha olumlu çözümler uygulamakta ve Bern'de çocuklar siyasi katılım deneyimlerini sınıfta paylaşmaya teşvik edilmektedir. Araştırma aynı zamanda, çocuklarının protestolara katılımı nedeniyle ebeveynlere uygulanan veya potansiyel olarak uygulanabilir olan yaptırım vakalarını da gözler önüne serdi (**Polonya, Hollanda ve Birleşik Krallık**). **Birleşik Krallık**'ta bazı çocuklar, özellikle de Müslüman ve ırk ayrımcılığına maruz bırakılan çocuklar yaptırıma uğramaktan giderek daha fazla endişe ediyor ve ebeveynler de yetkililerin çokça eleştirilen 'Önleme' Programını gitgide daha fazla ve daha sert bir biçimde kullandığı bir ortamda otosansür uyguladıklarını ve Filistinlilerle dayanışma göstermekten ve Filistinlilerin insan haklarını savunmaktan çekindiklerini bildiriyor.

Uluslararası insan hakları mekanizmaları son yıllarda **Çek Cumhuriyeti, Fransa, Slovenya ve Birleşik Krallık**'a, protestolara katılan çocuklarla ilgili olarak polis denetimi ve güç kullanımı yasalarını değiştirmeleri yönünde belirli tavsiyelerde bulunmuştur. Uluslararası Af Örgütü'nün 21 ülke hakkındaki araştırması, protestolar sırasında çocukların ve gençlerin zarar gördüğü durumlarla ilgili bildirimleri de ortaya çıkardı. **Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, İtalya, Polonya, Slovenya, Sırbistan ve İsviçre**'de polis tarafından çocuklara karşı aşırı güç kullanımı vakaları bildirildi.

Uluslararası Af Örgütü'nün araştırması, incelenen ülkelerde, protestolarda çocukların bulunmasını ele alan ve çocuklar varken kolaylaştırmanın ve ekipman ve taktik kullanımının (ablukaya alma, dağıtma ve az öldürücü silahları da içeren ekipman kullanımı) nasıl olması gerektiğini açıklayan herhangi bir spesifik mevzuat, politika veya usul çerçevesi tespit edemedi. Dahası, Uluslararası Af Örgütü, bu ülkelerin hiçbirinde protestolar sırasında çocukların hakları ve kolluk kuvvetleri tarafından çocuklara yönelik muamele konusunda yerel veya ulusal yönergelere ya da özel polis eğitimlerine rastlamadı.

PROTESTOCULARIN VERİLERİNİN GÖZETİMİ, İZLENMESİ, TOPLANMASI, İNCELENMESİ VE SAKLANMASIYLA İLGİLİ SORUNLAR

Avrupa genelinde devletlerin kolluk kuvvetleri ve güvenlik birimleri protestocuları hedefli ve kitlesel olarak gözetlemek, mahremiyetlerini ihlal etmek ve bilgilerini takip etmek, izlemek, toplamak, incelemek ve saklamak için dijital araçlardan gitgide daha fazla yararlanıyor. Genellikle yüz tanıma araçları gibi karmaşık teknolojilerden aktivistlerin evlerine gitmek gibi düşük teknoloji ancak son derece tehditkar tekniklere kadar değişen farklı yöntemler bir arada kullanılıyor.

Devletler, gözetim programlarının ulusal güvenliği muhafaza etmek ve vatandaşların korunmasını sağlamak için gerekli olduğunu öne sürmektedir. Uluslararası Af Örgütü, devletlerin vatandaşlarının güvenliğini koruma yükümlülüğü olduğunu, dolayısıyla zaman zaman meşru bir biçimde (yasaya uygun olarak) özel görüşmelerin dinlenmesi ve izlenmesini de içeren gizli gözetim yapmaları gerekebileceğini kabul etmektedir.

Ancak, protestolara yönelik gözetimin, insanların mahremiyet, ifade ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarına müdahale olduğunu ve bu müdahalenin barışçıl toplanma hakkının kolaylaştırılmasını hem baltalayıp hem de doğrudan ihlal edebileceğini hatırlatmak gerekir. Devletlerin uluslararası insan hakları standartları uyarınca taşıdıkları yükümlülüklerle uygun olması için kolluk kuvvetlerine protestolarla bağlantılı gözetim yapma izni veren tüm yasa ve uygulamalar, hakların kullanımında haksız kısıtlama veya keyfi müdahaleleri engelleyecek güvenceleri içermeli ve ihlalleri ve insan haklarının kullanımı üzerindeki caydırıcı etkiyi önlemeye ve bunlarla mücadele etmeye muktedir şeffaflığı ve yargı denetimini sağlamalıdır.

Araştırma kapsamında toplanan bilgilere göre, incelenen 21 ülkenin tamamı, gözetim pratiklerinden etkilenebilecek mahremiyet hakkıyla barışçıl toplanma ve ifade özgürlüğü hakları dahil diğer hakların korunmasını –değişen ölçülerde– yasalarla düzenlemiş görünmektedir. Ancak bazı ülkelerde –gelişigüzel, haksız, denetimsiz, ayrımcı veya diğer herhangi bir şekilde hukuka aykırı gözetimi önlemek üzere– yürürlükte olan güvenceler bazı durumlarda barışçıl toplanma hakkını zayıflatan tüm gözetim türlerine karşı koruma sağlamakta yetersiz kalmaktadır. İncelenen tedbirlerin yasal dayanağı genellikle ya hepten mevcut değil yabazı ülkelerde aşırı geniş ve genel yetkilere dayalı ya da yürürlükteki güvenceler gözetimin izne tabi olmasını ve insan haklarına uygun bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlamak için yeterli değil (**Yunanistan** ve **Birleşik Krallık**). Ayrıca, yasaların bu tür gözetim pratiklerine karşı güvence sağladığı veya sağlaması gerektiği iddia edilen ülkelerde suistimaller sürüyor (**Hollanda**) ve bazı devletler protesto hakları aleyhine gözetim yetkilerini yasal olarak genişletmeye devam ediyor (**Fransa**).

Uluslararası Af Örgütü, birçok ülkede video/fotoğraf çeken güvenlik kameralarının polis tarafından gitgide daha fazla kullanıldığını, ancak bu kameraların kullanılmasının gerekli ve orantılı olup olmadığı ve kayıtların gelecekte kullanılmak üzere saklanmasının yasal olup olmadığı hususundaki kaygıları tespit etti (**Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, İrlanda, Yunanistan, Lüksemburg** (yasa teklifi) ve **Hollanda**).

Yüz tanıma teknolojisinin polis tarafından protestolar sırasında gözetim yapmak için kullanımı hızla artan bir diğer yöntemdir. AB ülkeleri arasından **Avusturya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Hollanda** ve **Slovenya** gibi ülkelerde polis halihazırda ceza soruşturmalarında yüz tanıma teknolojisini kullanıyor ve **Çek Cumhuriyeti, Portekiz, İspanya** ve **İsveç** gibi ülkeler de bu eğilimi takip etmeleri beklenen diğer ülkeler arasında yer alıyor. **Birleşik Krallık**'ta da kolluk kuvvetleri bünyesinde, protestolar sırasında da olmak üzere yüz tanıma teknolojisi kullanımında yakın tarihte belirgin bir artış yaşandı. Uluslararası Af Örgütü, yüz tanıma teknolojisi kullanımının gelişigüzel kitlesel gözetim kapsamına girdiği ve bu nedenle, protestolar sırasında kullanılması halinde ilgili haklara (mahremiyet, ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma gibi) orantılı bir müdahale olamayacağı kanaatindedir. Yüz tanıma teknolojisi dahil her türlü gelişigüzel kitlesel gözetim uygulaması, gereklilik ve orantılılık testinden geçmemekte, dolayısıyla uluslararası insan hakları hukukunu ihlal etmektedir. Aynı zamanda, bu haklardan yararlanma üzerinde uzun vadede caydırıcı bir etki yaratma riski taşır ve insanları ayrımcı gerekçelere de dayalı olarak bu hakları kullanmaktan

vazgeçirebilir. Hiçbir güvence, yüz tanımanın sebebiyet verdiği insan hakları zararlarını önleyemez; bu nedenle, bu teknolojinin kullanımı tamamen yasaklanmalıdır.

Araştırma, kolluk kuvvetlerinin yersiz bir şekilde protestocuların evlerine gitmesi ve bazı durumlarda protestoculardan planlanan protestolara katılmamalarını istemeleri gibi uygulamalarla ilgili kaygı verici bildirimleri ortaya çıkardı (**Hollanda, Polonya ve Sırbistan**). Ayrıca, incelenen bazı ülkelerde, sivil polislerin muhalif sosyal hareketlere sızdığı yönünde endişe verici bildirimler söz konusuydu (**Hollanda ve İspanya**). Protestoculara karşı sivil polislerin görevlendirilmesiyle ilgili kaygılar **Birleşik Krallık**'ta da kaydedildi. Bazı devletler sosyal medya takibini, barışçıl protestolara katılım hakkında bilgi toplamak için kullanmaktadır. Bazı vakalarda insanlar, yalnızca yetkililer tarafından takip edilen sosyal medya platformlarında protestolarla ilgili bilgi paylaştıkları için 'organizatör' olmakla yaftalanmalarının ardından yargılandı veya yargılanmakla tehdit edildi (**Fransa, Hollanda, Polonya, Sırbistan ve Türkiye**).

Uluslararası insan hakları standartları uyarınca, protestolar bağlamında kişinin yüzünü kapatması yasağı da dahil olmak üzere kamusal alanlarda yüzü kapatma kısıtlamaları veya yasakları genel itibarıyla niyet ve etki bakımından ayrımcıdır ve nadiren uluslararası insan hakları hukukunun izin verdiği bir amaca ulaşma doğrultusunda orantılı veya gereklidir. Bu tür kısıtlama ve yasaklar aynı zamanda sebebiyet verdikleri hasar açısından cinsiyetlendirilmiş ve ırkçıdır; Müslüman kadınları ve kız çocukları etkiledikleri durumlar bunun bir örneğidir.

Uluslararası insan hakları standartları uyarınca, protestolar bağlamında kişinin yüzünü kapatması yasağı ancak, "makul gözaltı gerekçesi" varsa hukuka uygun olmalıdır. Bu tür durumlar, örneğin bir kişi şiddete başvurduğunda veya her an şiddete başvurabileceği yönünde açık bir niyet gösterdiğinde ya da yüzü kapatan nesne esas itibarıyla ve doğrudan ayrımcılık, düşmanlık veya şiddete tahrik unsuru oluşturan nefret savunuculuğuyla bağdaştırılan bir sembol veya ifade biçimi olduğunda ortaya çıkabilir. Protestoların ve katılımcıların kamu düzenine tehdit oluşturduğu değil, barışçıl olduğu varsayılmalıdır ve yetkililer durumun böyle olmadığını vaka bazında göstermelidir. Buna karşın, Uluslararası Af Örgütü bazı ülkelerde, kamusal alanlarda ve/veya protestolar bağlamında yüz kapatmanın topyekun yasaklandığını veya kısmi genel kısıtlamalara tabi olduğunu tespit etti; bu yasakların ve kısıtlamaların ayrımcı ve orantısız olduğu görülmektedir (**Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Hollanda ve İsviçre**). Diğer bazı ülkelerde, bir protesto sırasında kişinin yüzünü kapatması cezai bir suç teşkil etmektedir (**Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya ve İsviçre**).

BAŞLICA TAVSİYELER

Uluslararası Af Örgütü, araştırma bulguları temelinde, insan hakları sorunları olarak tanımladığı başlıkların her birinde devletler için, uygulanmaları halinde devletlerin politikalarını, yasalarını ve uygulamalarını uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uygun hale getirmelerine yardımcı olacak bir dizi tavsiye sunmaktadır. Bu tavsiyelerin eksiksiz bir listesine raporun ilgili dokuz bölümünde yer verilmektedir. Aşağıda, Uluslararası Af

Örgütü'nün araştırmasından yola çıkarak sunduğu başlıca tavsiyelerinin bir özeti bulunmaktadır.

Devletler şu adımları atmalıdır:

- Korunması gereken fiilleri yasaklayan veya suç sayan hükümleri yürürlükten kaldırarak veya esastan değiştirerek **yerel yasalarını uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarına tam anlamıyla uygun hale getirmelidir**. Bu, diğer adımların yanı sıra, izin (veya *fiili* izin) rejimleri kuran hükümlerin; bildirim gerekliliklerine uymama durumunda öngörülen cezai yaptırımların; düzenleyiciler üzerindeki aşırı yükümlülük ve sorumlulukların; genel yasaklar da dahil protestoların zamanı, yeri ve içeriğine getirilen haksız kısıtlamaların; barışçıl sivil itaatsizlik eylemlerine yönelik, tutukluluk içeren yaptırımların yaygın kullanımını da içeren orantısız kısıtlamaların; çocukların protesto haklarına yönelik gereksiz kısıtlamaların; ve terörle mücadele yasa ve programlarının uygunsuz kullanımı ile hukuka aykırı gözetimin kaldırılmasını kapsamalıdır.
- **Yasaların, politikaların ve uygulamaların** diğer gruplarla beraber kadın hakları, LGBTİ+ hakları, Filistin dayanışması, iklim adaleti ve ırksal adalet için protestolara katılan gruplar ile diğerlerinin yanı sıra siyahlar, Araplar, Romanlar veya ırksallaştırılan diğer gruplara mensup kişiler, seks işçileri, belirsiz yasal statüye sahip olanlar, yabancı uyruklular, engelliler, çocuklar ve yaşlılar dahil katılım konusunda daha fazla engelle karşı karşıya olanların hakları için harekete geçen grupları içerebilen belirli grupların **barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı üzerindeki her türlü ayrımcı etkisini değerlendirmeli ve ortadan kaldırmalıdır**.
- **Kolluk kuvvetlerinin protestoların denetimi sırasında işledikleri insan hakları ihlallerine yönelik yaygın cezasızlıkla mücadele etmeli ve gereksiz ve aşırı güç kullanımını engellemelidir**. Bunu başarmak için, yerel yasalar ve politikalar, protestolar sırasında güç kullanımına cevaz veren ve işkence ve diğer türde kötü muamele ile diğer insan hakları ihlallerine yol açabilenler başta olmak üzere, protestoların polis gücüyle denetlenmesinde özel ekipman ve taktiklerin kullanımı ve yasaklanmasıyla ilgili, gereklilik ve orantılılık ilkelerini eksiksiz olarak gözetken koşul ve ilkeleri ayrıntılarıyla açıklamalıdır. Ayrıca, yetkililer, kolluk kuvvetlerinin işlediği insan hakları ihlalleri iddialarına yönelik bağımsız, tarafsız, kapsamlı, hızlı ve adil soruşturmalar yürütme yetkisine sahip bağımsız denetim mekanizmaları oluşturmalıdır.
- Zararlı kalıp yargıları körükleyen ve barışçıl protestocuları, onlara karşı düşmanlığı artıracak ve cezalandırıcı tedbirleri haklı gösterecek şekilde tasvir eden **tüm yaftalayıcı açıklama ve söylemlere son vermelidir**. Protestocuların suçlu, terörist, kamu düzeni ve güvenliğine tehdit veya yok edilmesi gereken baş belaları gibi nitelendirilmesi de buna dahildir.

**ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ
KÜRESEL BİR İNSAN HAKLARI
HAREKETİDİR.
BİR KİŞİ ADALETSİZLİĞE
UĞRADIĞINDA BU HEPİMİZİ
İLGİLENDİRİR.**

BİZE ULAŞIN

posta@amnesty.org.tr

+44 (0)20 7413 5500

BİZİ TAKİP EDİN

uluslararasiaforgututurkiye

@aforgutu

YETERSİZ KORUMA, AŞIRI KISITLAMA

AVRUPA'DA 21 ÜLKEDE PROTESTO HAKKININ DURUMU

Barışçıl protesto, insanların sesleri duyurabilmelerinin güçlü ve kamusal bir yoludur. Uzun yıllardan beri dünya genelinde insan haklarını ilerletmenin önemli bir aracı olmuştur.

Ancak Avrupa'da, devlet yetkililerinin barışçıl protestoları düzenleyen ve protestolara katılan kişileri yaftalaması, engellemesi, caydırması, cezalandırması ve baskı altına almasıyla barışçıl toplanma hakkı saldırıya uğramaktadır.

Bu rapor, Almanya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Lüksemburg, Polonya, Portekiz, Sırbistan, Slovenya, Türkiye ve Yunanistan'dan oluşan 21 Avrupa ülkesi genelinde barışçıl toplanma hakkının güncel durumuna ilişkin genel bir değerlendirme sunmaktadır.

Baskıcı yasalar, yaftalayıcı söylemler, gereksiz ve aşırı güç kullanımı, keyfi gözaltı ve yargılamalar, ayrımcı kısıtlamalar, müdahaleci gözetim ve daha birçok yöntem de dahil bu hakkı kısıtlayan ve insan hakları ihlallerine yol açan bir dizi eğilim ve uygulamayı belgelemektedir.

İnsan hakları ihlalleri insanlar arasında korku yayıyor ve bu caydırıcı etki, protestolara katılım konusunda daha fazla engelle karşılaştıran ve diğer kimlik özelliklerinin yanı sıra ırk, etnisite, yaş, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği nedeniyle halihazırda eşitsizlik, ötekileştirme, ırkçılık ve şiddete maruz bırakılan insanlar nezdinde daha da şiddetli bir biçimde ortaya çıkıyor.

Rapor, herkesin protesto hakkına saygı gösterilmesi, bu hakkın korunması ve gereğinin yerine getirilmesi adına devletlere insan hakları ihlallerine son vermeleri ve politikalarını, yasalarını ve uygulamalarını uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uygun hale getirmeleri için sunulan ayrıntılı tavsiyeler içermektedir.

İndeks: EUR 01/8199/2024

TEMMUZ 2024

Orijinal dili: İngilizce

amnesty.org

**ULUSLARARASI
AF ÖRGÜTÜ**

